

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomických teorií

Bakalářská práce

**Fiskální a monetární politika a jejich význam v rozvoji
ekonomiky**

Vypracoval: Jan Eliáš

Vedoucí bakalářské práce: doc. Ing. Josef Brčák, CSc.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jan Eliáš

obor Veřejná správa a regionální rozvoj

Vedoucí katedry Vám ve smyslu Studijního a zkušebního řádu ČZU v Praze
čl. 16 určuje tuto bakalářskou práci.

Název práce: **Fiskální a monetární politika a jejich význam v
rozvoji ekonomiky**

Osnova bakalářské práce:

1. Úvod
2. Cíl práce a metodika
3. Podstata a nástroje fiskální politiky
4. Podstata a nástroje monetární politiky
5. Vývoj a stav české ekonomiky
6. Ekonomie státu a možný vývoj fiskální a monetární politiky
7. Závěr
8. Seznam použitých zdrojů
9. Přílohy

Rozsah hlavní textové části: 30 - 40 stran

Doporučené zdroje:

MANKIWI, N.G. Zásady ekonomie. Praha: Grada Publishing, 1999. 763 s. ISBN 80-7169-891-1.

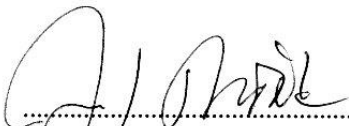
SAMUELSON, P.A., NORDHAUS, W.D. Ekonomie. Praha: NS Svoboda, 2007. 775 s. ISBN 978-80-205-0590-3.

SOUKUP, J. a kol. Makroekonomie. Moderní přístup. Praha: Management Press, 2007. 528 s. ISBN 978-80-7261-174-4.

HOLMAN, R. Makroekonomie - středně pokročilý kurz. Praha: C.H. Beck, 2004. 424 s. ISBN 80-7179-764-2.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. Ing. Josef Brčák, CSc.**

Termín odevzdání bakalářské práce: duben 2011

.....
Vedoucí katedry

.....
Děkan

V Praze dne: 19. 2. 2010

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Fiskální a monetární politika a jejich význam v rozvoji ekonomiky " jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 28. března 2011 _____

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval doc. Ing. Josefovi Brčákovi, CSc. za vedení při vypracování této práce. Chtěl bych poděkovat mojí rodině za podporu, kterou se mi v průběhu studií dostává.

Fiskální a monetární politika a jejich význam v rozvoji ekonomiky

Souhrn

Tato bakalářská práce je vypracována na téma “Fiskální a monetární politika a jejich význam v rozvoji ekonomiky” a skládá se ze dvou částí, literární rešerše a praktické části.

V literární rešerši jsou zprvu vymezeny přístupy hospodářské politiky, dále pak teoretický rámec jak fiskální, tak monetární politiky. V oddílu fiskální politiky jsou představeny jednotlivé nástroje pro modifikaci národního hospodářství z pohledu vlády. V části týkající se monetární politiky je vymezena centrální banka plnící funkci „kotvy“ politiky fiskální. Dále je tato část zaměřena na stanovení typů politiky monetární a dlouhodobých pravidel měnové politiky.

V praktické části je analyzován ekonomický vývoj české ekonomiky od roku 1989 po současnost na základě nejvýznamnějších ekonomických ukazatelů. Dále je zde vymezena problematika měnové politiky v roce 1996 a ovlivnění české ekonomiky současnou finanční krizí. Cílem této práce je vymezení teoretického rámce a predikce vývoje české ekonomiky v současné finanční krizi v závislosti na pravděpodobných opatřeních vlády a České národní banky.

Klíčová slova:

Agregátní poptávka, agregátní nabídka, centrální banka, fiskální politika, hrubý domácí produkt, inflace, monetární politika, nezaměstnanost, nabídka peněz, poptávka peněz

Fiscal and monetary policy and their importance in development of economy

Summary

Topic of this bachelor thesis is „Fiscal and monetary policy and their importance in development of economy” and consists of two parts, theoretical and practical part.

In the theoretical part are at the beginning described economic policies followed by theoretical base of fiscal and monetary policy. In the fiscal part are introduced fiscal instruments for national economy modification in government view. On the other side stands central bank with its role of economical anchor of fiscal policy. Further are in this part introduced types of monetary policy and rules for monetary policy in long-term period.

Development of economy of the Czech Republic since 1989 is described in the practical part and its based on analysis of the most important economical indicators. In this part is also described the importance of monetary crisis in 1996 and contemporary recession and its influence on Czech economy.

Aim of this thesis is to set theoretical base for understanding of how fiscal and monetary policy works and prediction of possible economical development of Czech Republic in contemporary financial recession in addition to presumable steps of government and central bank.

Keywords:

Agregate demand, aggregate supply, central bank, demand for money, fiscal policy, gross domestic product, inflation, monetary policy, money supply, unemployment

1. Obsah

1. Obsah	8
1. Úvod.....	10
2. Cíl práce a metodika.....	11
3. Podstata a nástroje fiskální politiky	12
3.1. Přístupy hospodářské politiky	12
3.1.1. Klasický přístup.....	12
3.1.2. Neoklasický přístup.....	13
3.1.3. Keynesiánský přístup hospodářské politiky	14
3.1.4. Neokeynesiánský přístup hospodářské politiky	14
3.2. Podstata a nástroje fiskální politiky	15
3.2.1. Nástroje fiskální politiky	15
3.2.1. Rozpočtová soustava	16
3.2.2. Multiplikátor fiskální politiky	17
3.2.3. Vytěšňovací efekt	18
3.2.4. Deficit státního rozpočtu	18
3.2.5. Typy schodku státního rozpočtu.....	20
3.2.6. Typy fiskální politiky	22
3.2.7. Význam daní ve fiskální politice.....	23
3.2.8. Význam vládních výdajů ve fiskální politice	27
4. Podstata a nástroje monetární politiky	29
4.1. Monetarismus, kvantitativní teorie cen.....	29
4.2. Bankovní soustava	30
4.2.1. Centrální banka.....	30
4.2.2. Komerční banky	31
4.3. Cíle monetární politiky	32
4.4. Nástroje monetární politiky.....	32
4.4.1. Přímé nástroje.....	32
4.4.2. Nepřímé nástroje	33
4.5. Typy měnové politiky	35
4.5.1. Restriktivní měnová politika	35

4.5.2.	Expanzivní monetární politika	36
4.6.	Racionální očekávání	37
4.7.	Dlouhodobá pravidla měnové politiky.....	38
4.7.1.	Režim stabilního měnového kurzu	38
4.7.2.	Cílování peněžní zásoby.....	39
4.7.3.	Inflační cílování.....	40
4.7.4.	Režim s implicitní nominální kotvou	41
5.	Vývoj a stav české ekonomiky.....	42
5.1.	Vývoj české ekonomiky po roce 1989	42
5.1.1.	Vývoj ekonomiky od roku 1989 do roku 1999	43
5.1.2.	Vývoj ekonomiky od roku 2000 do roku 2006	45
5.1.3.	Vývoj ekonomiky od roku 2007 do roku 2009	48
6.	Ekonomie státu a možný vývoj fiskální a monetární politiky	52
6.1.	Možné stabilizační zásahy fiskální politiky	53
6.1.1.	Podpora HDP.....	53
6.1.2.	Podpora nezaměstnanosti	54
6.1.3.	Státní dluh.....	54
6.2.	Možné stabilizační zásahy monetární politiky	54
6.2.1.	Podpora růstu HDP.....	55
6.2.2.	Podpora míry nezaměstnanosti.....	55
7.	Závěr	56
8.	Seznam použitých zdrojů:	59
9.	Přílohy	61
9.1.	Seznam grafů.....	61

1. Úvod

Tato bakalářská práce je vypracována na téma “Fiskální a monetární politika a jejich význam v rozvoji ekonomiky”. V rámci studia oboru VSRR je makroekonomie vyučována v druhém ročníku a vzhledem k její významnosti byla vypracována tato bakalářská práce. Znalost této problematiky je klíčová pro zdárné pochopení jak makroekonomických principů, tak pro poznání jevů ovlivňujících národní hospodářství.

Znalost problematiky ekonomie je bazická pro každého, neboť, jak je známo, všichni se musí každý den rozhodovat na základě určitých preferencí a každý je určitým způsobem ekonom. V dnešním světě globálně provázaných ekonomik se ale znalost problematiky politik fiskální a monetární nejeví jen jako nezbytná pro odborníky. Právě díky vzdělanosti široké veřejnosti v této oblasti je možné dosáhnout lepšího pochopení reformních kroků vlády ze strany občanů nejen v současné ekonomické krizi.

Stejně tak problematika týkající se centrální banky či české měny je denně probírána v médiích, ať už se jedná o vývoj měnového kurzu, změny cen produktů, či vývoje hodnot vyžadovaných pro přijetí eura za národní měnu.

Z důvodů významnosti teoretického rámce fiskální a monetární politiky jsou v teoretické části vymezeny nejen základní pojmy a principy, ale i navazující problematika, která se může neznalému člověku jevit jako povědomá, ale z hlediska pochopení neznámá.

V praktické části je analyzován vývoj české ekonomiky od roku 1989. Ten je ryze specifický pro zemi po změně politického režimu s přechodem od centrálně plánované ekonomiky na tržní. Stejně jako v sousedních státech došlo i v České republice k restrukturalizaci tržního aparátu, nejednalo se tedy o pouhé reformy. Analýza proběhla na základě vývoje nejdůležitějších makroekonomických ukazatelů. Za dva důležité momenty lze označit rok 1996 a neadekvátní aplikaci měnové politiky s recesními následky, dále pak současnou finanční krizi s plošnými dopady napříč tržními odvětvími.

Na základě vymezeného teoretického rámce je v posledním oddíle představen možný vývoj české ekonomiky v následujících letech skrze opatření vlády i centrální banky.

2. Cíl práce a metodika

Cíl práce

Cílem této práce je seznámení se s principy, na kterých je fiskální a monetární politika vystavena, zákonitosti a faktory, které určují ekonomický vývoj. Dále pak přiblížení problematiky fiskální a monetární politiky a jejich vlivu na ekonomiku. Dílčím cílem je v rámci fiskální i monetární politiky představení nejen teorie, ale i reálných nástrojů a opatření využívaných ke korigování ekonomického vývoje.

Na základě vystavení teoretického rámce je cílem praktické části vypracování analýzy makroekonomických ukazatelů vývoje české ekonomiky s predikcí možného vývoje zásahů aktérů fiskální a monetární politiky v době stále působící finanční krize.

Metodika

Teoretická část této práce je sepsána na základě analýzy sekundárních zdrojů odborné literatury a internetových zdrojů s doplněním vlastních poznatků a závěrů vyvozených na základě studia dané problematiky. Za pomoci těchto metod byla vypracována teoretická část vymezující základní rámec nezbytných znalostí pro zdárné pochopení dané problematiky.

Metodika využitá v praktické části bakalářské práce je založena na analýze údajů Českého statistického úřadu s následným vlastním zpracováním do grafů. Těch je využito k určení vývoje české ekonomiky od roku 1989, konkrétně vývoje jednotlivých makroekonomických veličin. Na základě jejich vývoje byla prokázána jejich provázanost a predikován následující možný ekonomický vývoj.

3. Podstata a nástroje fiskální politiky

3.1. Přístupy hospodářské politiky

Základní předpoklady stabilního rozvoje ekonomiky představují cenová stabilita, dostatečná zaměstnanost, přijatelné tempo růstu reálného HDP a rovnovážná balance se zahraničím v oblasti ekonomických vztahů. Pro dosažení stabilního vývoje ekonomiky neexistuje jediný správný recept, a tak se s vývojem ekonomie vytvořily různé školy, přístupy či typy hospodářské politiky lišící se v některých kritériích. Nejvýznamnějšími přístupy jsou keynesiánský a klasický.

3.1.1. Klasický přístup

Stejně jako stálo u zrodu Keynesiánství dílo J.M. Keynese, tak i u zrodu klasického přístupu stálo dílo skotského ekonoma Adama Smitha (5.6.1723-17.12.1790), „Pojednání o podstatě a původu bohatství národů“ (v originále *“An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations”*) vydané roku 1776. V tomto díle vymezil Adam Smith rámec klasického chápání hospodářské politiky stěžejně vysvětlený pojmem „Neviditelná ruka trhu“. Ten vysvětluje pohnutky jednání jedinců sledujících vlastní zájem, čímž je podporován zároveň blahobyt celé společnosti (Heilbroner, *Encyclopaedia Britannica* [online]. 2010). Pokud se na tento princip podíváme z makroekonomického pohledu, dojdeme k závěru, že je třeba pouze vytvářet optimální podmínky, pomocí nichž se trhy nejlépe rozvíjí. Je tedy patrné, že zásahy státu jsou minimalizovány a trhy ponechány samy sobě pouze na vlastním sebekontrolním mechanismu.

Za hlavní podmínku považují klasici cenovou stabilitu, pomocí níž mohou subjekty sledovat své zájmy a chovat se racionálně, maximalizovat tedy svůj prospěch.”*Stabilní rozvoj ekonomiky vyžaduje cenovou stabilitu a dostatečnou zaměstnanost.*”¹ V případě cenové stability je zároveň zajištěn i zmíněný druhý předpoklad stabilního rozvoje ekonomiky, dostatečná zaměstnanost. Aby bylo dosaženo cenové stability, je využíváno nástrojů monetární politiky centrální banky, které reagují na vývoj tempa růstu hospodářství. Je třeba také zmínit to, že se nejednalo pouze o

---

¹ Brčák, J., Sekerka, B., Makroekonomie, s.42

stanovení teoretického směru, ale že studie Adama Smitha byla opřena o rozsáhlé studium ekonomie, dějin a politiky. Své teze opřel o celou řadu příkladů, a jedním z impulsů byl způsob řízení ekonomiky merkantilisty bazírujících na úloze státu v národním hospodářství.

Významnou postavou, jež se značnou měrou přičinila o posun klasického přístupu, byl britský ekonom David Ricardo (18.4.1772 - 11.9.1823), jenž byl uchvácen dílem Adama Smitha. Zároveň v něm ale shledal nedostatky a rozhodl se sepsat “Zásady politické ekonomie a zdanění” (v originále “Principles of political Economy and Taxation ”) vydané v roce 1817. Ricardo analyzoval právě mzdy a jejich rozdělování, zabýval se jejich dopady na společnost. Ve svém díle tvrdil, že kapitál se přesouvá mezi jednotlivými členy společnosti, a že kapitalismus vede ke konečné chudobě (David Ricardo, *Wikipedia* [online], 2011).

O dalším vývoji klasického typu hospodářské politiky se již mluví jako o neoklasickém.

3.1.2. Neoklasický přístup

Stejně jako klasici, vycházejí neoklasici z liberárního předpokladu ponechání trhů sobě samým, tedy „Laissez-faire“. Klasická ekonomie však byla zaměřena zejména na nabídku a náklady a opomíjela úlohu poptávky a jejích determinantů.” *Klíčovým prvkem neoklasické revoluce bylo pochopení, jak preference spotřebitelů (nazývané užitkem) vstupují do poptávky po komoditách*² Teorie užitku přinesla významné inovace v chápání rozhodování poptávajících, především pak význačnost mezního užitku, čímž byl osvětlen princip rozhodování právě spotřebitelů. Z makroekonomického hlediska významného pro tuto práci je hlavním přínosem tvůrců neoklasického přístupu “teorie všeobecné konkurenční rovnováhy” (v originále “*general equilibrium theory*”). *Tu vypracoval francouzský ekonom Léon Walras (16.12.1834 – 5.1.1910) a publikoval ji v díle “Základy čisté ekonomiky”(v originále “Elements of Pure Economics”) v letech 1874 až 1877*³. Walras rozpracoval problém vystavený bývalým spolužákem jeho otce, A. Cournotem. Využíval ve své práci

---

² SAMUELSON, P.A., NORDHAUS, W.D. *Ekonomie*, s.826

³ <http://www.economyprofessor.com/theorists/leonwalras.php>

matematický aparát pro stanovení rovnováhy trhů za předpokladu fixních parametrů a dokonalé konkurence. Tím mimo jiné poukázal na nedostatky monopolního formátu a stanovil vlastní teorii kapitálu s významem spoření spotřebitelů pro budoucí spotřebu. Walras se se svojí prací stal jedním ze tří tvůrců marginalistické revoluce, společně s Williamem S. Jevonsem a Carlem Mengerem, přestože svoje teorie vypracovali nezávisle na sobě.

3.1.3. Keynesiánský přístup hospodářské politiky

Dle názvu je patrné, že zakladatelem této teorie se stal John Maynard Keynes (5.6.1883-21.4.1946), anglický ekonom a profesor na univerzitě v Cambridge, jež položil základy teorie stavící se do opozice proti klasické a neoklasické teorii. Dalšími ekonomy, kteří se k této teorii přikláněli a dále ji rozpracovávali, byli Paul Anthony Samuelson či William Phillips. Keynesiánský přístup byl vypracován ve 30. letech minulého století a velkou měrou se na jeho vzniku podílelo stěžejní dílo J.M. Keynese – “Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz”, (v originále “*The General Theory of Employment, Interest and Money*”). Toto dílo, vydané v roce 1936, bylo vytvořeno vzhledem k velké hospodářské krizi a kolapsu ekonomik z roku 1929. Vystoupilo s kritikou klasického přístupu ponechání trhů bez vnějších zásahů a Keynes zároveň přispěl osvícením makroekonomické teorie a přeformuloval neoklasickou teorii peněz či cenové úrovně (Wikipedia [online], 2011, John Maynard Keynes). Předpokladem keynesiánského přístupu je tedy zasahování státu do chodu ekonomiky a její doladování. Za hlavní z cílů hospodářské ekonomiky považují keynesiánci vysoký stupeň zaměstnanosti zajištěný náležitou tržní poptávkou. Vzhledem k tomuto faktu by měl stát podporovat růst poptávky. Tento požadavek je zajištěn dodatečnými státními výdaji k výdajům soukromým. Z toho plyne, že pro keynesiánce má primární úlohu v kontrole chodu ekonomiky fiskální politiky a tedy zásahy státu.

3.1.4. Neokeynesiánský přístup hospodářské politiky

Hlavním cílem neokeynesiánské politiky je dostatečná zaměstnanost a vzhledem k vývoji národních ekonomik po druhé světové válce upírá svojí pozornost také na cenovou stabilitu. Ta se jeví jako nezbytná podmínka pro realizace samotné politiky zaměstnanosti (Rusmichová, 1997, s. 94). Neokeynesiánství vychází z keynesiánského

učení, a proto se míra zásahů státu do ekonomiky výrazně neliší od keynesiánského pojetí. Dále je akceptovatelné působení vhodné kombinace fiskální a monetární politiky.

3.2. Podstata a nástroje fiskální politiky

Fiskální politika je nástrojem pro regulaci makroekonomického řízení a je založena na stanovení úrovně zdanění a celkové úrovně vládních výdajů k ovlivnění výkonnosti národního hospodářství. Stát tímto nástrojem disponuje mocí ovlivňovat nejen agregátní poptávku domácností po zboží a službách, ale i agregátní nabídku s úmyslem dosažení určitých makroekonomických cílů prostřednictvím státního rozpočtu (Samuelson, 2007, s. 413). Pokud hovoříme o fiskální politice jako o nástroji ekonomiky, můžeme říci, že základem fiskální politiky je rozpočtová soustava a daňový systém. Finanční hospodaření státu je prováděno celou řadou orgánů a institucí. Samotné veřejné finance lze rozdělit na státní rozpočet, finance státních podniků, speciální fondy a na rozpočty orgánů místní správy.

3.2.1. Nástroje

3.2.1.1. Jednorázová opatření

Opatření příslušných orgánů můžeme rozdělit podle toho, zda je třeba jednorázové usnesení, anebo jsou tato opatření principiální. Dále pak jestli není třeba k jejich aplikaci rozhodnutí státního orgánu a zda mohou být aplikována automaticky. Jednorázová, nebo také jak bývají pojmenována diskrétní opatření jsou opatření fiskální politiky vyžadující rozhodnutí státního orgánu a to ve věci změn struktury výdajů ze státního rozpočtu, daňových sazeb a ve změně výše položek výdajů rozpočtu (Rusmichová, 1997, s. 110, 111). Taková jednorázová opatření mohou mít logicky za následek narušení stability ekonomiky při časté obměně a v případě odsouhlasení špatného rozhodnutí může dojít k prohloubení negativního vývoje ekonomiky.

Přívrženci keynesiánství tato opatření hájí například skrze časový horizont reakce trhu a tvrdí, že v případě špatného rozhodnutí jsou schopni takové rozhodnutí rozpoznat a změnit ho. Protipól představují monetaristé a neoklasici tvrdící právě výše zmíněnou pravděpodobnost špatného jednorázového rozhodnutí (Brčák, 2010, s. 216).

3.2.1.2. Automatické stabilizátory

Druhou variantou nevyžadující schválení státních orgánů jsou automatické, jindy nazývané vestavěné stabilizátory. Tyto stabilizátory, jak již název napovídá, v případě úspěšného schválení platí a fungují dále již automaticky bez nutnosti dalšího rozhodnutí státních orgánů. Automatické stabilizátory představují programový nástroj, jehož prostřednictvím vláda dosahuje efektivního směrování ekonomiky. Příkladem může být sociální dávky či progresivní daň pohlcující fluktuace ekonomiky či podpory v nezaměstnanosti.

Automatické stabilizátory jsou stabilizačním hospodářským nástrojem snižujícím dopady výkyvů ekonomiky narozdíl od diskrétních opatření. Je to dáno tím, že pro aplikaci stabilizační ekonomiky je třeba disponovat prognózou vývoje ekonomiky. Působení stabilizátorů ve prospěch stabilizace ekonomiky je dáno jejich vlivem, snižujícími účinky výdajového multiplikátoru. Změny poptávky se tím pádem neprojevují v takové míře a neovlivňují tolik produkt a zaměstnanost.

Stěžejním stabilizátorem je sám daňový systém, vzhledem k provázanosti hospodářských výsledků firem a daní z příjmů. Pokud dochází k recesi, klesají jak zisky subjektů na trhu, tak daňové příjmy. I daňové výdaje působí jako automatický stabilizátor. Ve stejné situaci, tedy v recesi, jsou lidé propouštěni a proto je potřeba více financí na podpory v nezaměstnanosti a další dávky (Mankiw, 1999, s. 698).

3.2.1. Rozpočtová soustava

Rozpočtová soustava je soustava veřejných rozpočtů, které představují tvorbu a použití centralizovaných peněžních fondů vládou za určité období. Základem rozpočtu je státní rozpočet rozšířený o rozpočty územních jednotek či o státní účelové fondy. Státní rozpočet, hlavní nástroj fiskální politiky, představuje stanovený plán finančního hospodaření státu na jeden rok, je navrhován vládou a schvalován parlamentem (Brčák, 2010, s.215).

Státní rozpočet tedy představuje bilanci výdajů a příjmů za stanovené období. Aby bylo možné využívat možností státního rozpočtu a jeho vlivu ve fiskální politice, je nutné, aby výdaje státního rozpočtu měly také zdroj krytí. Ty představují rozpočtové příjmy. Mezi ně patří daňové příjmy jak přímé, tak nepřímé, přijaté dotace, příjmy z prodeje státního majetku, poskytnutých služeb či přijaté úroky (Rusmichová, 1997, s.

109). Naopak do rozpočtových výdajů spadají výdaje v podobě subvencí v rámci hospodářství státu, platba úroku ze státního dluhu, vládní nákupy a mandatorní výdaje. Ty představují zejména sociální transfery v podobě dávek důchodového pojištění, nemocenských dávek a státní sociální podpory.

Na základě rozdílu příjmů a výdajů státního rozpočtu rozlišujeme tři možné stavy státního rozpočtu - vyrovnaný státní rozpočet, přebytkový státní rozpočet a deficitní státní rozpočet. Vyrovnaný státní rozpočet představuje stav, kdy se celkové příjmy státního rozpočtu rovnají celkovým výdajům. Rozpočtový přebytek nám říká, jak je z názvu již patrné, že celkové příjmy přesahují celkové výdaje a představuje zároveň opačný stav rozpočtového deficitu. V případě státního deficitu vzniká státní dluh. Nabízí se otázka, jaké následky, výhody či nevýhody nesou jednotlivé stavy. Je patrné, že ideální stav je vyrovnanost rozpočtu ale v reálném světě se jedná o ně příliš obvyklý jev. Vysoký deficit paralizuje recesi ekonomiky a v případě přebytků či nižšího deficitu kontrolujeme vlivy inflace. Dále se zaměřím na deficit státního rozpočtu. Pro jeho vysvětlení je nejprve třeba představit pojmy vytěšňovací efekt a multiplikátor fiskální politiky (Samuelson, 2007, s. 710).

3.2.2. Multiplikátor fiskální politiky

Multiplikátor obecně představuje změnu závisle proměnné na změnu nezávisle proměnné o jednotku. Význam multiplikačních účinků je dán působením násobné síly. O multiplikátoru fiskální politiky můžeme mluvit také jako o multiplikátoru vládních výdajů, kde změna státních výdajů na statky a služby má za následek změnu hrubého domácího produktu. Multiplikační efekt není nahodilý. Vzhledem k podobnosti s účinkem investičních výdajů, je to dáno tím, že jak investiční, tak vládní výdaje představují položky autonomních výdajů. V obou případech tedy mluvíme o výdajovém multiplikátoru (Samuelson, 2007, s. 493). Vládní nákup zprostředkovává spuštění celého řetězce výdajů. Z toho je patrné, že změna vládních výdajů se multiplikovaně projeví ve změně domácího produktu. Vládní výdaje tedy ovlivňují výsledný produkt a vláda jej jejich prostřednictvím může stabilizovat či destabilizovat.

3.2.3. Vytěšňovací efekt

Vytěšňovací efekt je druhým efektem působícím na agregátní poptávku. Zatímco zvýšení vládních výdajů stimuluje poptávku po službách a zboží, způsobuje také zvýšení úrokové míry. Vyšší úroková míra vede ke snížení poptávky po zboží a službách. Představuje tedy dopady růstu nominálního produktu v podobě růstu poptávky po penězích, čímž rostou zároveň i úrokové sazby (Mankiw, 1999, s. 691). Dopadem je ale také pokles spotřebních, investičních či vládních výdajů a v případě promítnutí do měnových kurzů i čistého exportu. Příkladem je klasický model fiskální expanze, kde vládní výdaje vytěšňují soukromé a velikost domácího produktu se nezmění (Brčák, 2010, s. 160).

3.2.4. Deficit státního rozpočtu

3.2.4.1. Deficit státního rozpočtu – tradiční přístup

Na deficit státního rozpočtu existuje několik teoretických přístupů. Prvním je tradiční přístup říkající: Daně působí na agregátní poptávku dvěma protichůdnými účinky, a to multiplikačním efektem a efektem vytěšňování. Tradiční přístup je formulován v Mundell-Flemingově modelu, který je podrobněji rozebrán v části “Režim stabilního měnového kurzu”. Je třeba rozlišit také časové hledisko, jelikož v krátkém období je počítáno se stálým měnovým kurzem a jsou tak splněny předpoklady právě Mundell-Flemingova modelu. V dlouhém období se však cenová hladina mění a dochází k vytěšnění čistého vývozu skrze prodej domácí měny centrální bankou za měny zahraniční. Tím roste i cenová hladina a předpoklady Mundell-Flemingova modelu jsou prolomeny. Pro dlouhé období je tedy příhodné využít investičního modelu zapůjčitelných fondů (Holman, 2004, s. 387).

Zapůjčitelné fondy představují prostředky, které jsou poskytovány spořitelci ve prospěch investorů. Investoři představují stranu poptávky a spořitelé stranu nabídky. Rozdíl mezi investicemi a úsporami státu pro nás představuje čistý vývoz kapitálu. Pokud dojde k nárůstu vládních výdajů či snížení daní, za předpokladu vyrovnaného rozpočtu v Mundell-Flemingově modelu, vzniká rozpočtový deficit (Brčák, 2010, s.220). Konečným důsledkem je poté apreciacie, tedy samovolné zhodnocení měnového kurzu vůči zahraničním měnám. Za předpokladu velké ekonomiky se projevuje

vytěšňovací efekt rozpočtového schodku vytlačení čistého vývozu, investic a spotřeby, což nastává vzhledem k vyššímu stavu úrokové míry země oproti hodnotě světové.

3.2.4.2. Deficit státního rozpočtu – Ricardo-Barroova teorie

Druhá teorie byla zprvu vypracována anglickým ekonomem Davidem Ricardem (19.4.1772-11.10.1823), jedním z nejvlivnějších klasických ekonomů. Ricardo se se svým dílem *Zásady politické ekonomie a zdanění* (v originále *On the Principles of Political Economy and Taxation, 1817*) zapsal nesmazatelně do ekonomické historie. Mimo jiné přišel i s “teorií komparativních výhod” objasňující pohnutky států ve věci volby mezi výrobou a dovozem produktů na základě jejich nákladů. David Ricardo se ale také zabýval racionálním očekáváním spotřebitelů, kteří do svého chování promítají předpokládanou daňovou zátěž, tedy tzv. Ricardovou ekvivalencí (The Ricardian equivalence proposition). Tato hypotéza má společné body s moderními hypotézami racionálního očekávání spotřebitelů a s hypotézou životního cyklu, které byly vypracovány až v průběhu 20. století (Holman, 2004, s.390).

Hypotéza životního cyklu se opírá o tvrzení říkající, že spotřebitel, během rozhodování týkajícího se spotřeby, bere v potaz nejenom přítomný, ale i budoucí důchod. Dále říká, že lidé chtějí mít během svého života rovnoměrnou spotřebu a proto berou ohledy na spotřebu nejen současnou, ale i budoucí. Ta pak bývá zprvu pokryta půjčkami vzhledem k její vyšší hodnotě v mládí, postupně směrem ke stáří se vyrovnává a přehoupává ke spoření (Brčák, 2010, s.52).

Hypotéza racionálního očekávání nám zase říká, že spotřebitel je schopen do určité míry predikovat vývoj a důsledky vládního hospodaření a dalších vnějších událostí na základě pečlivé analýzy. Tu často ale spotřebitelé neprovedou důkladně a opírají se o zjednodušené modely ekonomiky či dostupné struktury.

Nyní již k teorii ekvivalence Davida Ricarda, která byla znovuoživena ve 20. století americkým ekonomem a zástupcem neoklasické makroekonomie, Robertem Barrem. I proto se dnes tato teorie nazývá Ricard-Barroova teorie a pozastavuje se nad klasickou definicí deficitu vládního rozpočtu. Pokud skutečně dojde k navýšení rozpočtového schodku, dochází i ke snížení národních úspor (schodek rozpočtu

představuje zápornou hodnotu úspor), růstu úrokové míry a apreciaci měny, jak bylo uvedeno v definici klasické teorie schodku. Teorie Davida Ricarda však tvrdí, že ke snížení národních úspor nedochází díky snížení spotřeby. Snížení spotřeby vzhledem k výše uvedeným hypotézám racionálního očekávání a životního cyklu přiměje spotřebitele ke spoření a tedy růstu soukromých úspor, nedochází ani k poklesu celkových národních úspor a ani k poklesu čistého vývozu. U klasické teorie dochází k vytěsnění čistého vývozu, v Ricardově modelu oproti tomu k vytěsnění spotřeby. Deficit tedy nepůsobí na agregátní poptávku vyjma Mundell-Flemingova modelu (Mankiw, 1999, s. 538).

Stejně jako David Ricardo přišel s pochybami vůči klasické teorii schodku, přišli i jiní s pochybami vůči této teorii. I když původně i sám Ricardo nebyl zcela přesvědčen o fungování jeho hypotézy v reálném světě, tak tuto teorii vypracoval na bázi teorémů bez historických podkladů a tedy jako abstraktní teorii, dedukci. V Ricard-Barroově modelu byly zpochybněny předpoklady racionality chování spotřebitelů a také byla vznesena tzv. "námitka krátkozrakosti". Ta říká, že lidé hledí pouze do horizontu svého života a státní schodek může být odkládán ještě déle. Lidé tedy mohou být v takovém případě lhostejní, neboť jich se to již netýká, anebo naopak mohou myslet na budoucnost svých dětí, které budou muset platit vyšší daně, a proto jim spoří více. Sám Robert Barro tvrdí, že už jen fakt, že rodiče ponechávají svým dětem dědictví svědčí o jejich dalekozrakosti v oblasti budoucích výdajů. Lidí nemajících děti se to samozřejmě netýká.

Druhá námitka byla vznesena vůči racionalitě spotřebitelů, neboť nelze tvrdit, že většina spotřebitelů se chová racionálně a že není schopna dedukovat budoucí vývoj ekonomiky, schodku a daní. Vzhledem k moderním hypotézám racionality a budoucích očekávání, s kterými je Ricardova ekvivalence v souladu, je na snadě, která teorie je blíže realitě a díky které budeme schopni lépe predikovat dopady deficitu státního rozpočtu (Holman, 2004, s.391).

3.2.5. Typy schodku státního rozpočtu

Na deficit státního rozpočtu nelze pohlížet jako na prostý stav, je třeba rozlišit schodek dle jeho vzniku a to na strukturální a na cyklický deficit (Brčák, 2010, s.218). Stát disponuje buďto jednorázovými opatřeními, nebo automatickými stabilizátory,

kterými koriguje fungování rozpočtů. Tyto nástroje ale při nesprávném nastavení mohou vést k odklonu od ideální rozpočtové linie.

3.2.5.1. Strukturální deficit

Strukturální deficit představuje neideální poměr mezi rozpočtovými příjmy a výdaji v době, kdy stát se svojí produkcí pohybuje na hranici potencionálního produktu (Klíma, 2006, s.118). Dochází k němu vinou špatného nastavení stabilizátorů vlády, je tedy záležitostí politickou. V dlouhém období poklesnou příjmy státu za neměnných výdajů i přes snahu státu stabilizace prostřednictvím diskrétních opatření.

3.2.5.2. Cyklický deficit

“Cyklické deficity jsou „věc ekonomická“. Nevznikají jako důsledek zamýšlené politiky, nýbrž jako důsledek nezamýšlené hospodářské recese, která není pod kontrolou vlády, ani kohokoli jiného.”⁴ Dopady cyklické části deficitu jsou vyrovnávány po recesi přebytky státního rozpočtu a dochází k jeho ustálení. Oproti tomu strukturální deficit se jeví jako složitější problém, jelikož jeho dopady jsou patrné zejména v delším časovém období, kdy se projevuje nárůst míry inflace. Také není narozdíl od cyklického vyrovnáván přebytky.

Stát operuje na finančních trzích, kde vládní výdaje konkurují soukromým investorům a zapříčiňují tak pokles soukromých investičních výdajů (Brčák, 2010, s.219).

3.2.5.3. Monetizace

Centrální banka může vyjít vstříc potlačení státního schodku jeho monetizací. Tento krok je ale brán až jako poslední možnost a dalo by se říci, že se jedná o zoufalý krok ve snaze o potlačení deficitu. Jelikož není donekonečna možné zvyšovat daňové zatížení občanů, dochází k zásahu centrální banky a tedy i monetární politiky do působnosti fiskální ve snaze zachránit státní rozpočet a měnové kurzy. Více o krocích centrální banky je napsáno v části “Režim stabilního měnového kurzu” (Rusmichová, 1997, s.120).

---

⁴ Václav Klaus, Mladá Fronta Dnes, 26.10.2000

Samotná monetizace státního deficitu představuje snížení úrokové míry skrze poptávku, čímž dojde ke zvyšování objemu peněz. Stát takové peníze využije pro snížení státního dluhu a schodků. Dluh je monetizován. Pokud centrální banka pro vyrovnaní státního rozpočtu emituje nové peníze, roste cenová hladina a s ní i inflace. Takové kroky jsou jen “nastavenou kaší”, a tak aby se zabránilo svévolné monetizaci, má centrální banka nezávislé postavení a funguje jako kotva fiskální politiky, zastává tedy stabilizační funkci.

3.2.6. Typy fiskální politiky

Stejně jako aktéři monetární politiky, tak i aktéři fiskální politiky disponují možnostmi ovlivňovat národní hospodářství pomocí specifických nástrojů. Tyto nástroje bychom mohli rozčlenit do dvou skupin a to podle hlediska směřování fiskální politiky na nástroje expanzivní fiskální politiky a na nástroje pro aplikaci restriktivní fiskální politiky.

3.2.6.1. Expanzivní fiskální politika

Expanze sama o sobě představuje moment, kdy domácí produkt převyšuje potenciální produkt. Expanzivní fiskální politika představuje program, během něhož vzniká v důsledku nižších daňových příjmů oproti výdajům schodek státního rozpočtu. Důsledkem je prohlubování státního dluhu. Expanzivní fiskální politika se snaží stimulovat ekonomiku prostřednictvím navýšení státních výdajů, což má za následný, avšak krátkodobý efekt růstu produktu ekonomiky a míry zaměstnanosti.

Dlouhodobě se fiskální expanze projeví v růstu inflace. Nárůst produktu a zlepšení zaměstnanosti se v dlouhém časovém horizontu vytrácí.

Dalším nástrojem je také růst transferových plateb představující nevratné jednosměrné platby státu ve prospěch jiných subjektů ve formě např. plateb podpory v nezaměstnanosti či invalidních důchodů. Třetím nástrojem, jehož prostřednictvím aktéři aplikují expanzivní fiskální politiku, je pokles zdanění. Státní orgány těmito zásahy ovlivňují strukturu i výši jak rozpočtových příjmů, tak rozpočtových výdajů. Cílem expanzivní fiskální politiky je podpora agregátní poptávky, což se slučuje s keynesiánským pojetím fiskální politiky. Tato škola působí prostřednictvím změn ve státních výdajích a změnou daní právě na agregátní poptávku. Tím se snaží potlačit

nedobrovolnou nezaměstnanost, která dle jejich tvrzení vzniká v důsledku nedostatečné poptávky, jež nezajistí dostatečnou úroveň nabídky, a tedy nepřiblíží se potencionální hranici.

3.2.6.2. Restriktivní fiskální politika

Obecně bychom mohli říci, že cílem restriktivní fiskální politiky je zpomalení agregátní nabídky či poptávky s dopadem v utlumení růstu produktu a zlepšení míry nezaměstnanosti. To lze považovat za důsledky restriktivní politiky v krátkém období a samozřejmě za předpokladu vyšší míry nezaměstnanosti a volných výrobních zdrojů (Klíma, 2006, s.120).

Toho aktéři fiskální politiky dosahují prostřednictvím daní, konkrétně jejich zvýšením a dále snížením vládních nákupů. Tím tedy vláda dosáhne poklesu růstu produktu a v krátkém období se tento jev odrazí v poklesu cenové hladiny, neboť se reálný produkt blíží svým vývojem produktu potencionálnímu za podmínky neměnné agregátní nabídky (Brčák, 2010, s.157). Je ale také možný opačný jev, tedy růst cenové hladiny, kde oproti předchozímu případu neměnné agregátní nabídky přece jen dojde k jejímu poklesu, a to vyššímu než u agregátní poptávky. Dochází tedy k převisu poptávky.

Z dlouhodobého hlediska, jak je patrné vzhledem k poklesu vládních výdajů, dochází k deflaci. Dále centrální banka snižuje nominální úrokové míry vzhledem k vývoji cenové hladiny a klesají i reálné úrokové míry. Jak již víme, v dlouhém období se zásahy projeví zejména v míře inflace, další základní ukazatele ekonomiky se ale dlouhodobě nedají opatřeními ovlivnit, a proto i přes krátkodobé zlepšení míry nezaměstnanosti nedochází v dlouhodobém časovém horizontu k její změně a stejně tak i změně úrovně reálného produktu. To je dáno nahrazením vládních výdajů soukromými investičními výdaji v případě jejich úplného nahrazení (Brčák, 2010, s. 158).

3.2.7. Význam daní ve fiskální politice

Daně společně s vládními výdaji a rozpočty představují pole působnosti iniciátorů fiskální politiky. Pomocí nich mohou aktéři ovlivňovat chod ekonomiky a dosáhnout či přiblížit se konečným cílům národního hospodářství.

Daně představují příjmy do státního rozpočtu, pomocí kterých jsou financovány výdaje. Vláda může pomocí stanovení různých daní pro různé sektory usměrňovat vývoj ekonomiky tak, jak potřebuje, tedy nižším daňovým zatížením oživit skomírající sektory. Snížením daní může vláda dosáhnout toho, že lidé budou mít vyšší disponibilní důchod, což zvýší zase jejich výdaje na spotřebu, čili dojde k růstu agregátní poptávky, jejichž jsou spotřební výdaje součástí. Takovou politiku můžeme označit jako expanzivní fiskální, jež byla popsána výše. Jak se ale snížení daní odrazí v agregátní nabídce? Ta vzhledem k motivaci lidí sledujících vyšší zisky může začít růst díky navýšení produkce. Pokud budou lidé opravdu více motivováni a agregátní nabídka se zvýší více než agregátní poptávka, pak lze hovořit o úspěšné daňové politice, neboť v takovém případě dochází k vyššímu růstu reálného produktu oproti nižšímu růstu cenové hladiny. Jak již víme, cenová hladina je společně s mírou nezaměstnanosti stěžejní cíl iniciátorů národního hospodářství, a proto v takové situaci dochází ke správnému a žádoucímu naprogramování.

Je třeba mít ale také na paměti situaci, kdy si spotřebitel může říci, že dosáhl již dostatečného bohatství a volí raději volný čas než práci, ke které je méně motivován. Disponuje-li tedy dostatkem financí a z volného času má vyšší užitek, pak produkuje méně práce a agregátní nabídka naopak klesá. V takovém případě nastává situace opačná a cenová hladina svým růstem převyšuje růst produktu. Daňové nastavení není správné a nedochází k aplikaci stabilizační politiky.

Z výše uvedených informací je patrné to, že daně jsou mocným nástrojem fiskální politiky a vláda jejich pomocí může výrazně ovlivnit chod ekonomiky. Je třeba brát v potaz i chování spotřebitelů, kteří mohou na změny v daňové zátěži reagovat různě. Důležitý je výsledný poměr mezi růsty agregátní poptávky a nabídky, který odráží rozdíl mezi růstem cenové hladiny a reálného produktu.

Při pohledu ze širokého celosvětového měřítka, dostávají daně další rozměr. Stát může jejich pomocí ovlivňovat jak zaměstnance a spotřebitele, tak podniky různou daňovou zátěží, či žádoucím oblastem snížit daňovou zátěž. Takový pohled je ale pouze vnitrostátní a v dnešním globalizovaném světě je třeba pohlížet na záležitosti a významy nástrojů i z mezinárodního hlediska. V různých státech jsou totiž zavedené různé míry pro zdanění příjmů firem. Racionálně uvažující jedinec proto bude preferovat jako místo

pro své podnikání takovou zemi, která mu nabízí přijatelnější podmínky, tedy nižší daňovou zátěž. Můžeme tedy mluvit o “daňové konkurenci” mezi jednotlivými státy.

Taková konkurence má shodné rysy jako každá jiná. V konkurenčním boji by teoreticky státy měly snižovat své daňové míry pro udržení daňových poplatníků. Také je možnost ustanovit shodné míry mezinárodní dohodou. Příklad z Evropské unie: “Koncem listopadu 2006 představila Evropská komise plán na harmonizaci daňových základů u daně z příjmů právnických osob, na základě kterého hodlá výhledově předložit legislativní návrhy (Břicháček, Daňová harmonizace v EU versus svoboda a demokracie. *EU portál* [online]. 24.4.2007).

Jednotlivé státy Evropské unie i celého světa mají různé daňové systémy a přistoupení na mezinárodní smlouvu o daních se vzdávají své autonomie a formy demokracie, své suverenity. Jedná se o podobný případ, kdy prezident Václav Klaus kritizoval Lisabonskou smlouvu a hájil se právě obdobnými argumenty. Nebude zde ale řešena správnost či nesprávnost takových kroků a ani harmonizace celkového daňového systému. Stát může přilákat zahraniční investory do země určitou formou úlevy, kdy firma vystaví například výrobní závod na díly do automobilů, čímž zajistí několik tisíc pracovních míst a stát ji jako “protislužbu” či motivaci dá tzv. “daňové prázdniny, kdy je podnik od daňové povinnosti například na 5 let ospravedlněn.

Je třeba ale také zvážit to, že tak významné společenství, jako je Evropská unie, musí fungovat na určitých principech a dohody mezi jednotlivými členskými státy vznikají na bázi kompromisu. Žádný z členských států si nemůže udržet své původní výsadní postavení a celé společenství utváří celou řadu dohod do jisté míry limitující každou členskou zemi. Harmonizace se tedy jeví jako složitý problém díky rozdílnosti nastavení daňových systémů jednotlivých států a jejich přirozenou snahou o udržení své suverenity nejen v této oblasti.

3.2.7.1. Typy daní

Daně představují nezbytné příjmy do státní pokladny na hrazení širokého spektra od státních aparátů po pomoci nezaměstnaným. Daní existuje několik typů:

a) Progresivní daň

Veliké spekulace vzbuzuje progresivní daň. Ta je v České republice aplikována ve formě daně z příjmu, kdy se daňová zátěž odvíjí od platu zaměstnance. Na jednu stranu málokdo namítne, že si movitější lidé mohou dovolit platit více. K tomu ale dochází i při lineárním zdanění. Odůvodnění progresivní daně tedy není tak snadné, mohli bychom hovořit o dani za luxus (Holman, 2004, s.393). Dne 14. března 2010 se v její prospěch přihlásil i ministr financí úřednické vlády, Eduard Janota v pořadu "Otázky Václava Moravce". Mimojiné v pořadu pronesl: "Progresivnímu zdanění fyzických osob se nebráním, stejně jako nevidím zle zrušení superhrubé mzdy. Zdanění by ovšem mělo být rozumné, s nejvyšší sazbou 30 až 31 procent,"načež dodal, že v době krize by upřednostnil zvyšování nepřímé daně. Tento návrh podpořil i Miloš Zeman v rámci státního rozpočtu.

Progresivní daň má ale také své "mouchy" a nemalé. Již z pouhého racionálního uvážení je jasné, že progresivní daň snižuje motivaci pracujících, zejména pak v podnikatelské sféře. Navíc vyšší daňová sazba může vytvářet podhoubí pro trestnou činnost ve formě krácení daní.

Můžeme se setkat i s opačnou formou uplatnění daňových sazeb a to formou regresivní, kde se naopak daňové zatížení snižuje dle množství, například zakoupeného zboží (Holman, 2004, s.394).

b) Proporcionalní daň

To, co jde vytknout progresivní formě daně naopak nemá daň proporcionalní. Ta, jak její název napovídá, umožňuje rovnoměrné daňové zatížení nehledě na výši příjmu či na jiné okolnosti. "*Rovná daň je způsob zdanění, ve kterém jsou všechny subjekty podlehající dani zdaněny vždy stejnou relativní sazbou daně*"⁵ Tím, že zde není užitá progresivní forma zdanění, dochází k poklesu mezní daňové sazby, což oproti progresivní dani motivuje pracující k vyššímu pracovnímu nasazení a vyšším výdělkům. Rovná daň také explementuje různé úlevy na dani, kterých je u progresivní formy požehnaně a dochází tedy ke zjednodušení daňového základu. To je jasný klad této metody, jelikož se touto formou zprůhlední výpočet daní a nezbyde prostor pro

---

⁵ Čížík, V., Rovná daň v teorii a praxi (studie ministerstva vnitra ČR), s.4

kličkování a daňové úniky. Dále poklesnou náklady na správu zbytečně složitého systému.

Celý koncept rovné daně byl vypracován až v 80.letech 20.století Robertem Hallem a Alvinem Rabushkou ze Stanfordovy University v Anglii. Robert Hall je mimojiné pro rok 2010 prezidentem americké ekonomické asociace (Robert E. Hall biography [online]. 2011). Svoji společnou koncepci rovné daně zveřejnili v díle “The flat tax” z roku 1985.

Rovná daň se takto může jevit jako skvělá alternativa oproti progresivní formě, její zavedení ale není tak jednoduché. Progresivní daň se jasně jeví jako vstřícná pro sociální potřeby státu a občanů, proto ji politické strany mohou využívat k zisku hlasů majority občanů, kterých se taková daň výrazně nedotkne. Navíc zavedení rovné daně je poměrně radikální změna oproti stávajícímu systému a dá se počítat s nevolí ze stran občanů. Podmínkou by byla tedy dobrá informovanost. I tak se ale s rovnou daní v praxi setkáváme, i když ne s její kompletní podobou. Významným zástupcem je Rusko, které rovnou daň zavedlo již v roce 2001 a patří dnes k předním ekonomickým tahounům světové ekonomiky (Samuelson, 2007, s.332).

3.2.8. Význam vládních výdajů ve fiskální politice

Vládní výdaje představují významnou sílu v rukou vlády pro ovlivnění chodu ekonomiky podobně jako je tomu u daní. Zatímco daně zastupují složku rozpočtových příjmů, vládní výdaje představují stranu opačnou, tedy rozpočtové výdaje.

Vládní výdaje bychom mohli rozřídít do několika kategorií a to například na státní výdaje ve formě nákupu statků, transferové platby a subvence či platby na úhradu úroků z úvěrů přijatých. Výdaje na nákupy statů představují náklady na pokrytí potřeb sektorů jednotlivých rozpočtů pro ministerstva a pro fungování státu, jeho infrastruktury. Transferové platby oproti tomu představují nevratné jednostranné platby na pokrytí podpory v nezaměstnanosti či invalidních důchodů. Rozdíl mezi daněmi a tranferovými platbami označujeme jako čisté daně a symbolizují pro nás čistý příjem do státní pokladny. Rozdílem mezi čistými daněmi a výdaji státu dostáváme saldo rozpočtu pro daný rok (Brčák, 2010, s.63).

Zvláštní formou transferových plateb jsou takzvané subvence. Jedná se taktéž o jednostranné platby, ale představují finanční podporu pro potřebné sektory či oblasti s

nežádoucími regionálními disparitami. Cílem státu při udělení subvencí je odstranění disparity v zájmu státního blaha a veřejného prospěchu. Tyto finance či daňovou úlevu ale nelze použít na oblast zdravotnictví či školství a jejich přidělení zejména v hospodářství se může jevit jako nepřijatelný zásah státu do konkurenčních podmínek a tvůrce nerovnosti, proto jejich přidělení musí být řádně uváženo s dopady.

Nyní již ale k působení fiskální politiky prostřednictvím státních výdajů. Pokud se rozhodne vláda změnit své výdaje, dochází k posunu křivky agregátní poptávky a to v krátkém období. Při navýšení vládních výdajů tedy může vláda dosáhnout růstu agregátní poptávky doprovázené jak změnou zaměstnanosti, tak změnou cenové hladiny. Pokud bychom chtěli zjistit, o kolik vzroste agregátní poptávka, musíme vzít v potaz faktory působící na její růst, jelikož vládní nákup za například 30 milionů ji nezvedne o stejnou sumu.

Svou úlohu v tom hrají efekty zmíněné již u definice tradičního pojetí schodku státního rozpočtu i v dalších oblastech fiskální politiky. Jsou jimi efekt multiplikátoru, který násobí a multiplikuje efekt nákupu odrážející se v růstu agregátní poptávky. Z druhé strany ale na agregátní poptávku působí efekt vytěsňování, který naopak může zapříčinit posun agregátní poptávky o méně a záleží tedy na intenzitě tohoto efektu a na velikosti multiplikátoru. Na poměru těchto dvou efektů pak závisí konečný posun agregátní poptávky. Principy, pomocí jichž je dosaženo změny zaměstnanosti a cenové hladiny jsou vysvětleny výše v části o obou efektech (Mankiw, 1999, s.689).

4. Podstata a nástroje monetární politiky

Jak již bylo řečeno, národní hospodářství disponuje několika nástroji makroekonomického řízení. Monetární politika je druhým hlavním nástrojem makroekonomické politiky, zahrnuje regulaci peněz, úvěru a bankovní soustavy země její centrální bankou (Samuelson, 2007, s. 414). Ovlivnění nabídky peněz je velmi významným nástrojem monetární politiky. Skrze regulace či naopak povzbuzení nabídky peněz může centrální banka dosáhnout ovlivnění nejen hodnoty peněz, ale také například investic. To, jak je monetární politika úspěšná a jaký vliv má, závisí na struktuře trhů, zejména trhu peněz a kapitálu.

4.1. Monetarismus, kvantitativní teorie cen

Přístupů k národnímu hospodářství je několik a nelze stanovit, který z nich je ten správný, vedoucí ke kýženému blahobytu a stabilnímu vývoji. Na úvod jsme si představili jak klasickou školu, tak keynesiánský přístup. Je ale rozhodně na místě přiblížit i pojem “monetarismus”, který se staví do protipólu keynesiánské školy a má blízké body s klasickým pojetím.

Vznik monetarismu se datuje do 60. let 20. století a stejně jako ostatní teorie vznikl reakcí na soudobý stav ekonomik. V dané době slavila prim keynesiánská doktrína zdůrazňující úlohu státních rozpočtů a za stěžejní dílo monetaristů se obecně považuje “*A restatement of the Quantity Theory of Money*”, tedy “Kvantitativní teorie peněz: nová formulace” z roku 1956 a z pera laureáta Nobelovy ceny za ekonomii z roku 1976, Milтона Friedmana. Jak název díla napovídá, z hlediska teorie není monetarismus nic jiného než nový termín pro staré empirické zobecnění, známé jako kvantitativní teorie peněz (Klaus, 1991, s.54).

Impulsem byl soudobý příklon ke keynesiánství a Milton Friedman společně s Annou Schwarzovou navázal velmi obsáhlým dílem “*A Monetary History of the United States, 1867-1960*” (1963), kde reformuloval kvantitativní teorii peněz a zasadil ji do soudobé ekonomiky. Navíc ji podložil důkazy právě z analýzy americké ekonomiky za necelých sto let (Klaus, 1991, s.54).

Zjednodušeně by se kvantitativní teorie peněz dala vystihnout tak, že v případě změny peněžní zásoby dochází pouze ke změnám cenové hladiny a to v dlouhém

období. Inflace je jev, který je způsobován rychlejším tempem růstu peněžní zásoby v porovnání s růstem poptávky po penězích. V dlouhém období jsou tak peníze neutrální (Holman, 2004, s. 410).

Pokud monetarista charakterizuje ekonomický vývoj za poslední století, jako to provedl M. Friedman, může predikovat dopady jednotlivých kroků hospodářské politiky. Vzhledem k velké recesi z 30.let 20.století, ale i k jiným kritickým momentům lze situace rozebrat právě v analogii kvantitativní teorie peněz a na jejím základě provádět opatření pro budoucí vývoj. Víme, že tisk peněz, tedy navýšení nabídky v minulosti vedl k nestabilitě, ba dokonce až k hyperinflacím a znehodnocením měn jako tomu bylo v Německu po první světové válce či v Zimbabwe, kde v červnu 2008 inflace dosáhla hodnoty až 11,27 milionu procent (Země kvůli rostoucí hyperinflaci před časem uvedla do oběhu dokonce stomiliardovou bankovku)⁶. Takové zkušenosti jasně nabádají země k stabilní míře navyšování množství peněz v oběhu v rámci stability národního hospodářství.

4.2. Bankovní soustava

4.2.1. Centrální banka

Subjektem disponujícím monetární politikou je centrální banka, která se nachází ve vlastnictví státu. Jedná se tedy o vládou řízený úřad odpovědný za regulaci agregátní peněžní nabídky, úvěrových podmínek a za dohled nad finančním systémem, zejména pak nad obchodními bankami (Rusmichová, 1997, s.36).

Centrální banka ovlivňuje nabídku peněz buďto restriktivní politikou, tedy snížením nabídky peněz, nebo aplikací expanzivní politiky, zvýšením nabídky peněz. Předpoklady monetární politiky jsou již zmíněné vlastnictví centrální banky státem a dále výlučné právo emitovat peníze.

Z toho dále plyne i to, že centrální banka je účastníkem na trhu peněz a kapitálových statků. Vlastnictví centrální banky státem není ale ve světě pravidlem, výjimku může tvořit například centrální banka Švýcarska, jež se nachází v soukromém vlastnictví, nebo jiné centrální banky ve smíšeném vlastnictví. Hlavním cílem centrální

---

⁶ Mladá Fronta Dnes, 19. 7. 2008

banky zpravidla není zisk, ale efektivní zajištění cenové stability při aplikaci měnové politiky. Výlučné právo emitovat peníze zároveň znamená, že centrální banka disponuje monopolem na emisi peněz.

4.2.2. Komerční banky

Bankovní soustava není však tvořena pouze centrální bankou, druhý okruh představují obchodní (komerční) banky. V odstavci výše bylo uvedeno, že hlavním cílem centrální banky není zisk, jinak je tomu ale u bank komerčních. Komerční banky bývají akciového typu, mají tedy obchodovatelné akcie na burze. Zašitují služby drobného bankovníctví, tedy komplexní služby právnickým i fyzickým osobám, jedná se zejména o depozita a úvěry. Dále vyjma zmíněných zprostředkovatelských služeb zajišťují obchodní banky i služby pasivní jako příjem vkladů či výdej obligací, dále pak služby aktivní. Ty tvoří předně poskytování úvěrů.

Poskytovateli výše uvedených služeb nejsou ale pouze banky, na trhu se můžeme setkat i se spořitelny, nejrůznějšími fondy či pojišťovny. Jako příklad mohu uvést Poštovní spořitelnu, která poskytuje služby pro více než dva miliony zákazníků a disponuje širokou sítí poboček po celé republice. Celkově ale spadá pod Československou obchodní banku, tedy největší bankou ve střední Evropě. Mimoto i sama poštovní spořitelna nabízí možnost investovat do několika různých podílových fondů. (zdroj: postovnisporitelna.cz)

Obchodní banky však nemají absolutně volné pole působnosti. V takovém případě by vymizela část významu centrální banky jakožto držitele moci nad bankovníctvím. Komerční banky, jak je z názvu patrné, hospodaří v zájmu zisku a jsou zpravidla v soukromém vlastnictví. Centrální banka na ně proto dohlíží v rámci zabezpečení stability bankovní soustavy, tedy ve snaze zabránit a předejít hromadným výběrům vkladů a bankrotům komerčních bank. Toho je dosaženo danými předpisy centrální banky, jako je stanovení minimálních rezerv komerčních bank v držení banky centrální (Rusmichová, 1997, s.36).

Tyto rezervy navíc fungují jako regulátor nabídky bankovních peněz. Pokud by došlo k situaci, kdy by si chtěli všichni věřitelé komerční banky vybrat své vklady, nemohla by banka všem vyhovět vzhledem k faktu, že tyto peníze používá pro své další obchodní zájmy. K takovým extrémním příkladům ale nedochází a proto musí banka

držet centrální bankou stanovené minimální rezervy, čímž je pokryta možnost současného výběru určitého množství věřitelů. Centrální banka je o stavu vkladů a rezerv bank informována pravidelně v rámci bezpečného dohledu a opatření (Mankiw,1999, s.584).

4.3. Cíle monetární politiky

Pro dosažení cílů ekonomiky využívá centrální banka nástrojů monetární politiky. Ty jsou voleny v závislosti na zvoleném národohospodářském cíli a dosažení *konečných cílů* není přímé, předchází mu splnění cílů *operačních a zprostředkujících*.

Předpokladem dosažení konečných cílů jsou tedy cíle zprostředkující, jejich předpokladem pak cíle operační. Ty sestávají z úrokové míry na peněžním trhu a bankovních rezerv (peněžní báze).

Operačních cílů se dosahuje používáním nástrojů, ke kterým patří operace na volném trhu, úrokové sazby centrální banky (diskontní sazba a repo-sazba) a povinná míra bankovních rezerv (Holman, 2004, s.357).

Zprostředkujícími cíly jsou úroková míra na kapitálovém trhu (dlouhodobá úroková míra), měnový kurz a peněžní zásoba. Konečné cíle pro nás představují faktory nezbytné pro stabilní rozvoj ekonomiky a jsou jimi míra inflace, míra nezaměstnanosti a obchodní bilance zboží a služeb (čistý vývoz) se zahraničím. Pro dosažení těchto konečných cílů je třeba se vrátit na začátek struktury a sledovat, jakými nástroji lze jakého cíle dosáhnout.

4.4. Nástroje monetární politiky

Nástroje monetární politiky lze členit do dvou skupin a to na přímé (administrativní, výběrového charakteru) a na nepřímé (tržně orientované). Dále by bylo možné dělit nástroje dle jiných hledisek, například dle časového horizontu na krátkodobé a naopak dlouhodobé, podle frekvence využívání na běžné a na výjimečné, či podle rychlosti působení na okamžité a na nástroje s časovým zpožděním.

4.4.1. Přímé nástroje

Přímé nástroje monetární politiky pro nás představují úvěrové limity, tedy regulaci úvěrů (investičního a spotřebního) a další formy regulace. V případě žádosti

jedince o investiční úvěr překračující státem stanovený limit musí žadatel disponovat souhlasem státních orgánů akceptujících výši tohoto úvěru. Rozhodnutí a stanovení podmínek je poté v kompetenci banky, avšak v rámci limitů určených státem (Brčák, 2010, s.222). V případě spotřebního úvěru jsou podmínky prakticky totožné, v rámci státem určeného omezení rozhoduje banka o poskytnutí úvěru a sama vytyčuje podmínky pro žadatele. Jak je patrné tyto přímé nástroje mají individuální podobu a dají se tedy jejich pomocí regulovat konkrétní případy.

4.4.2. Nepřímé nástroje

Druhou kategorií jsou nástroje nepřímé, které jsou orientované na celý trh a mají tedy globální (plošné) dopady.

4.4.2.1. Diskontní politika

Nejstarším nástrojem je diskontní politika související s emisní funkcí centrální banky. Je založena na stanovení diskontní sazby, tedy sazby, za kterou centrální banka poskytuje půjčky komerčním bankám. Výší sazby tedy centrální banka reguluje poptávku komerčních bank po úvěrech. Pokud centrální banka zvýší diskontní sazbu, dochází k omezení úvěrových zdrojů obchodních bank. Těm pak následně klesá možná nabídka peněz pro další subjekty a zákazníky komerčních bank. V případě snížení sazby nastává opačná situace (Mankiw, 1999, s.583).

4.4.2.2. Povinné minimální rezervy

Dalším nepřímým nástrojem monetární politiky jsou povinné minimální rezervy bank stanovené státem. Dle stanovené míry bankovní rezervy uchovávají banky procentuální sumu z vkladů nebankovních subjektů u centrální banky. *“Příslušná banka je povinna udržovat na účtech pro držení povinné minimální rezervy takový denní zůstatek, který je v průměru za udržovací období (přibližně 1 měsíc - začíná první čtvrtkem v měsíci a končí ve středu před prvním čtvrtkem v následujícím měsíci) roven minimálně stanovené povinné minimální rezervy pro dané udržovací období.”*⁷

---

⁷ http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/mp_nastroje/index.html#pmr

Z toho plyne, že banky nemají povinnost držet stanovené minimální rezervy v každém okamžiku, ale aby průměr za udržovací období odpovídal míře povinné minimální rezervy.

Je tomu tak vzhledem k zachování plynulosti mezibankovního platebního styku a dále je to podpořeno tzv. kolateralizovanou (tj. poskytovanou bankám výměnou za cenné papíry) vnitrodenní úvěrovou facilitou. Stát tedy disponuje možností nabízet bankám jednodenní úvěry pro udržení plynulosti platebního styku.

Dle stanovení povinné minimální rezervy ovlivňuje stát nabídku peněz. V případě zvýšení míry klesá nabídka úvěrů bank, jelikož jsou nuceny mít u centrální banky v držení vyšší objem peněz. V případě snížení je tomu naopak (Brčák, 2010, s.223).

4.4.2.3. Operace na volném trhu

Operace na volném trhu jsou dalším z nepřímých nástrojů monetární politiky. Jejich pomocí centrální banka usměrňuje nejen úrokovou míru na peněžním trhu, ale i peněžní bázi. Operace na volném trhu pro nás představují nákup nebo prodej centrální banky státních cenných papírů a nejčastěji mají podobu tzv. repo operací. Repo operace znamenají příjem přebytečné likvidity bank v rámci centrální banky a bankám předává jako kolaterál (pro účely finančního zajištění) dohodnuté cenné papíry. Obě strany se zároveň zavazují, že po uplynutí doby splatnosti proběhne reverzní transakce, v níž centrální banka jako dlužník vrátí obchodní bance zapůjčenou jistinu zvýšenou o dohodnutý úrok a věřitelská banka vrátí centrální bance poskytnutý kolaterál (Brčák, 2010, s.223).

Pokud se tedy centrální banka rozhodne pro nákup vládních dluhopisů, zvýší tím poptávku společně s jejich cenou, čímž dochází k poklesu úrokové míry. Takováto operace ovlivní i peněžní bázi, jelikož s nákupem cenných papírů státu rostou bankovní rezervy (klesá tedy i nabídka peněz).

Tyto peněžní prostředky poté stát dále využívá ad hoc při aplikaci fiskální politiky, s kterou tento nástroj blízce souvisí. Aplikací výše uvedených nástrojů disponujeme možností ovlivňovat operační cíle, kterými jsou úroková míra na peněžním trhu a peněžní báze.

Státní orgány jejich prostřednictvím ovlivňují konečné sledované cíle stabilizační politiky, přijatelnou míru inflace, vysokou míru zaměstnanosti a bilanci na trhu zboží a služeb. Pomocí změny v nabídce peněz působí měnová politika na agregátní poptávku, jelikož dochází k následné změně úrokové míry. Ta dále ovlivňuje výši plánovaných investic. V případě jejich snížení klesá i celková poptávka a v důsledku této skutečnosti jsou ovlivněny právě konečné cíle. Jedná se tedy o celkový sled událostí počínající impulsem iniciátory monetární politiky, jež mají přímý dopad na změny míry inflace, zaměstnanosti i bilance na trhu zboží a služeb (Mankiw, 1999, s.582).

Vhodným zvolením nástrojů monetární politiky můžeme ovlivnit námi sledovaný cíl vyžadující zásah, je ale nutno počítat s vlivem i na další konečné cíle hospodářské politiky a také zohlednit faktor času.

4.5. Typy měnové politiky

4.5.1. Restriktivní měnová politika

V případě, kdy uvažujeme situaci s neuspokojivou mírou inflace, s jejím rostoucím trendem, lze předpokládat snahu centrální banky zpomalit takový vývoj a tlak na růst cen a mezd. Nyní se podívejme na proces aplikace restriktivní politiky a jejich dopadů.

Nejdříve dochází ke snížení povinných bankovních rezerv, což vede ke snížení nabídky peněz a růstu úrokových sazeb, jak již bylo výše uvedeno v nástrojích monetární politiky. Se snížením nabídky peněz dochází k růstu úrovně úrokových sazeb a zpřísnění podmínek pro poskytnutí úvěru. To vede ke snížení poptávky po úvěrech. S tím souvisí i pokles investic jak v soukromém, tak ve veřejném sektoru (Rusmichová, 1997, s.101).

Představme si situaci, kdy by domácnost chtěla zažádat o úvěr. Takové rozhodnutí bude daleko více nejasné v případě vyšší úrokové míry, ta pak bude hledat pro ně výhodnější alternativu, třeba namísto koupě nového vozu se rozhodnou pro již použitý. Taková domácnost se nerozhodne pro investice v tak vysoké míře, jak původně plánovala, čímž je docíleno snížení složek agregátní poptávky citlivých na úrokové sazby.

Dopadem takové aplikace restriktivní politiky je vyjma omezení nabídky peněz také pokles agregátní poptávky, produktu, míry zaměstnanosti a v dlouhodobém horizontu i požadovaného poklesu inflačního trendu. Tím pádem je dosaženo předem uloženého cíle snížení růstu inflace, avšak je toho docíleno na úkor dalších cílů měnové politiky státu. Proto je důležité správně volit páky, jimiž centrální banka disponuje. Neexistuje jasně stanovený předpis jak čeho dosáhnout, a proto je celková aplikace, řízení a vedení monetární politiky nesmírně složitou oblastí, kde příznivá volba je stěžejní nejen pro dosažení požadovaného cíle, ale také pro zohlednění jejich vedlejších dopadů na ostatní ukazatele. Lze tedy hovořit o vhodné kombinaci nástrojů, kompromisu (Holman, 2004, s.360).

4.5.2. Expanzivní monetární politika

Pokud by se země nacházela v situaci s nepříznivým vývojem v oblasti vysoké nezaměstnanosti, aplikovala by centrální banka expanzivní měnovou politiku. Tou je zajištěna deprecie, tedy znehodnocení měnového kurzu domácí měny vůči zahraničním měnám. Centrální banka sníží úrokovou míru na peněžním trhu (případně i na kapitálovém trhu), čímž dosáhne navýšení bankovních rezerv, tedy i zvýšení nabídky peněz. Následkem takového jednání je dále zlepšení bilance na trhu zboží a služeb. Dochází k růstu domácího produktu a zároveň námi požadovaného snížení míry nezaměstnanosti (Holman, 2004, s. 360).

Vzhledem k tomu, že při aplikaci restriktivní politiky bylo hleděno primárně na změnu stavu míry inflace, je vhodné zaměřit se na tento příklad ze stejného hlediska. Aplikace měnové politiky ovlivňuje nejen jeden ukazatel, a proto je na místě představit i ostatní makroekonomické ukazatele.

Vyjma zlepšení míry nezaměstnanosti bylo dosaženo zlepšení v oblasti národního produktu prostřednictvím navýšení čistého vývozu, který zvyšuje agregátní poptávku. V dlouhodobém horizontu poté dojde k opačnému efektu oproti restriktivní politice, tedy k růstu míry inflace. Z výše uvedených informací je možné vyvodit závěr shrnující typy monetárních politik. Jak v případě expanzivní tak monetární politiky dochází zásahy centrální banky k ovlivnění nejen jednoho konečného cíle, ale i všech ostatních. Zásadní hledisko je ale časové, jelikož krátkodobé účinky mohou být žádoucí, avšak v delším

časovém horizontu polevují. Míra inflace je stěžejní ukazatel ovlivnitelný v dlouhém období, ale i ostatní ukazatele jsou s inflací přímo provázané, neboť pro stabilní hospodářský vývoj je třeba přijatelného vývoje i ostatních konečných cílů (Samuelson, 2007, s.548,549).

4.6. Racionální očekávání

Vzhledem k účinnosti měnové politiky v časovém horizontu je vhodné se zamyslet nad její účinností. Inflace je ovlivnitelná v dlouhém období, zaměstnanost a reálný produkt pouze v krátkém období. Jakožto téměř každé teoretické bázi i této oponují odlišné přístupy některých ekonomů. Vliv měnové politiky na produkt a na nezaměstnanost vyvrací tzv. škola racionálních očekávání.

Jedná se o ekonomickou hypotézu, jejíž základy položil John. F. Muth ve svém díle “Racionální očekávání a teorie pohybu peněz” (v originále "*Rational Expectations and the Theory of Price Movements*") z roku 1961 (John Muth, *Wikipedia* [online], 2011).

Jak je známo, zásahy měnové politiky mají vliv na spotřebitele a tedy na agregátní poptávku. Jejimi zásahy mohou dosáhnout krátkodobě například růstu produktu, ale v dlouhém období účinek zásahu monetaristů slábne a mizí. Teoretici příklánějící se k racionálnímu očekávání se ale ptají, proč by se lidé v krátkém období chovali jinak než v dlouhém, tedy iracionálně, pokud vědí jaké dopady to s časovým odstupem bude přímo pro ně představovat. Dlouhodobé dopady jsou potom patrné právě z opakovaného provádění měnové politiky (Holman, 2004, s.367).

Lidé tedy budou očekávat důsledky zásahu monetaristů, budou se chovat racionálně a anulovat účinky zásahu centrální banky. Z toho zároveň plyne, že aby byl zásah státu účinný, muselo by se jednat o překvapivý zásah, nikoliv o známý. Není ale možné přicházet delší dobu s novými postupy v aplikaci monetární politiky a proto se také naskytá otázka, zda vůbec v takovém případě je monetární politika užitečná a zda se má aplikovat.

Tyto formulace jsou dnes známé jako “hypotéza o neúčinnosti politiky” s jejími autory jsou Thomas Sargent a Neil Wallace. Škola racionálních očekávání se tak staví na protipól keynesiánské školy a příklání se k přístupu klasickému, tedy „Laissez-faire” (Holman, 2004, s.368).

4.7. Dlouhodobá pravidla měnové politiky

Vzhledem k časové nekonzistenci měnové politiky využívá celá řada zemí určitá stálá pravidla, mezi která patří režimy stálého měnového kurzu, inflační cílování, režim s implicitní nominální kotvou a pravidlo stálého měnového růstu. Takové režimy jsou voleny pro lepší strukturalizaci měnové politiky a také pro lepší transparentnost směrem k veřejnosti. Přece jen se stává prioritou centrálních bank cenová stabilita zajišťující stabilní prostředí pro podnikání. Význam inflace jako konečného cíle byl již rozebrán. Negativní vývoj míry inflace negativně ovlivňuje hospodářský růst a díky zkušenostem státy nepodceňují její význam.

4.7.1. Režim stabilního měnového kurzu

*“Režim stabilního měnového kurzu představuje závazek centrální banky udržovat kurz domácí měny v určitém pásmu prostřednictvím intervencí na měnovém trhu.”*⁸ Pro názorné vysvětlení je využíván Mundell-Flemingův model vypracovaný kanadskými ekonomy, držitelem nobelovy ceny za ekonomii z roku 1999, Robertem Mundellem a Marcusem Flemingem.

Centrální banka v tomto režimu není schopna ovlivňovat agregátní poptávku a měnit peněžní zásobu podle své vůle. Není to aplikace monetární politiky, kdo ovlivňuje růst či pokles peněžní zásoby, ale vývoj platební bilance. Centrální banka je nucena reflektovat její změny, v případě zhoršení (úbytku) kapitálového účtu nákupem domácí měny, v případě zlepšení (přebytku) prodejem domácí měny, tedy zvýšením peněžní zásoby. Těmito intervencemi udržuje centrální banka měnu ve stanoveném kurzovém pásmu a drží vývoj domácí měny společně se silnou světovou měnou a dosahuje tak nízké inflace. Pokud by se banka nechovala dle výše uvedeného postupu, zapříčinila by depreciační, tedy znehodnocení měnového kurzu domácí měny vůči zahraničním měnám. Vzhledem k tomu, že v takovém disciplinovaném režimu má monetární politika velmi omezené pole působnosti, ovlivňuje i fiskální politiku státu. Její aktéři totiž vědí, že centrální banka nebude schopna provést monetizaci státního dluhu (Holman, 2004, s.374).

---

⁸ Holman, R., Makroekonomie-středně pokročilý kurz, s.374

4.7.1.1. Monetizace

Monetizace představuje poslední krok, kterým je ekonomika schopna se zbavit svého státního dluhu. Není možné donekonečna zvyšovat daňové zatížení občanů a navíc se stále narůstajícím státním dluhem klesá důvěra investorů. Pro monetizaci státního dluhu by musela centrální banka snížit úrokovou míru skrze poptávku, čímž dojde ke zvyšování objemu peněz. Stát takové peníze využije pro snížení státního dluhu a schodků, dluh je monetizován. Takové konání není ale v režimu stabilního měnového kurzu možné. Monetizace se tedy aplikuje zejména ve státech s vysokou mírou inflace pro její redukci. Režim cílování kurzu je vhodný pro malé, otevřené ekonomiky, kde měnový kurz výrazným způsobem determinuje domácí cenový vývoj (Cílování inflace v České republice. *Dokumenty ČNB* [online]. 1999).

4.7.2. Cílování peněžní zásoby

Centrální banka se rozhoduje, zda za zprostředkující cíl zvolí peněžní zásobu a nebo úrokovou míru na základě konečného cíle. Pokud nastane situace, kdy se vláda rozhodne pro kontrolu peněžní zásoby a její stabilizaci, pak se musí vzdát dohledu nad vývojem úrokové míry. Pokud totiž vzroste produkt, roste s ním i poptávka po penězích a pokud centrální banka nemá v úmyslu měnit peněžní zásobu, roste úroková míra. V opačném případě poklesu produktu klesá i poptávka a stejně tak úroková míra (Holman, 2004, s.375).

Pokud centrální banka volí za zprostředkující cíl úrokovou míru nastává situace taková, kde je třeba vycházet ze závislosti poptávky na úrokové míře a na peněžní zásobě. Stejně jako v minulém případě při růstu produktu roste poptávka po penězích a pro udržení úrokové míry musí centrální banka zvýšit peněžní zásobu, tedy musí opět počítat s analogickými pohyby úrokové míry, produktu a měnové báze. Snaha stabilizovat úrokovou míru sebou přináší výkyvy v měnové zásobě, které se dají chápat jako negativní projevy nestability ekonomiky.

Pro monetaristy je cílování peněžní zásoby, jinak řečeno peněžní cílování žádoucí, ale preferují zaměření centrální banky na stabilizaci měnové báze namísto úrokové míry. Prosazují plynulý a postupný růst měnové zásoby bez ohledu na změny úrokové míry, neboť to sebou přináší stabilní vývoj namísto fluktuací ekonomiky,

jelikož stabilní růst měnové zásoby je předpokladem pro kýžený dlouhodobý vývoj nízké inflace. Navzdory monetaristy prosazované preferenci měnové báze se může jevit zaměření na stabilizaci úrokové míry více přitažlivé (Klaus, 1997, s.57).

Pokud laický občan nevidí propojení peněžní zásoby a úrokové míry s dlouhodobým vývojem inflace, může preferovat stabilizaci úrokové míry, jelikož ta se ho více dotýká a působí efektivněji. Takový občan a potažmo široká veřejnost preferuje krátký časový horizont a v takových otázkách pravděpodobně neuvažují nad vývojem v dalších desítkách let, avšak v dlouhém období se takové volby projeví právě v míře inflace.

4.7.3. Inflační cílování

Jak bylo uvedeno dříve, inflace je jediným konečným cílem monetární politiky v dlouhodobém horizontu. Ostatní konečné cíle míra nezaměstnanosti a obchodní bilance zboží a služeb (čistý vývoz) se zahraničím v dlouhém období nejsou konzistentní.

Vzhledem k výše uvedeným pochybám o měnovém cílování vznikaly snahy o nalezení jiného pravidla monetární politiky. Tím je inflační cílování, tedy snaha o udržení čisté inflace ve stanoveném rozmezí, které se vyvinulo v 90. letech a Česká národní banka na něj přistoupila v roce 1998. Cílování inflace značí ustanovení centrální banky určité míry inflace v dlouhém období. (Holman, 2004, s.379).

Pokud je stanovený plán dodržován a bez větších zásahů prováděn, dochází k hladšímu průběhu snižování míry inflace. Po delším časovém úseku, lze hovořit o efektivnosti takového plánování ve střednědobém horizontu.

Cílování inflace vychází z prognóz národní banky. Bankovní rada na jejím základě rozhoduje o dalších změnách měnověpolitických nástrojů a skrze ně se snaží kompenzovat excesivní inflační, resp. deflacionární tlaky, které vychylují budoucí inflaci mimo inflační cíl resp. toleranční pásmo kolem tohoto cíle (Cílování inflace v ČR. ČNB [online]. 2010).

Při důsledném dodržování režimu se ale vytrácí možnost reakce na nákladové šoky. Centrální banka může reagovat na šoky nad rámec tolerančního pásma v kritických případech, kdy se ale vzdává naplnění plánované inflace v zájmu reakce na nečekanou událost. V případě reakce v rámci tolerančního pásma inflace se plán nenaruší, je ale otázkou, zda je zákrok centrální banky adekvátní. Pokud dojde k růstu

cen některé světové komodity, následuje snížení národního produktu. Tento jev ale může mít jen krátké trvání, v takovém případě je přijatelnějším řešením nenarušit plánování inflace. Pokud ale následky takových událostí ani po určité době neodezní, centrální banka zpravidla reaguje na tzv. výjimku z úkolu centrální banky (Holman, 2004, s.380). Míra inflace se pohybuje poblíž tolerančního pásma a centrální banka v takových případech plní inflační plán s výjimkami ze závazku.

4.7.4. Režim s implicitní nominální kotvou

Režim s implicitní nominální kotvou je další z možných režimů centrální banky a je založen na stanovení určité nominální kotvy definované interně v rámci centrální banky a to bez explicitního vyhlášení. Stěžejním předpokladem je pro tento režim vysoká důvěryšopnost centrální banky, která je nezbytná vzhledem k netransparentnosti režimu a k absenci kontroly takového způsobu cílování (Cílování inflace v České republice. *Dokumenty ČNB* [online]. 1999).

5. Vývoj a stav české ekonomiky

Česká ekonomika prošla ve 20. století několika etapami, ať už společně se Slovenskem jako Československá republika či jako samostatná demokratická země. „*Je třeba vyjít z toho, že ekonomické reformy v tranzitivních (postkomunistických) ekonomikách střední Evropy měly jiný charakter. To jest dáno tím, že nešlo o reformování existujícího systému, ale jeho samotnou změnu, proto je tento proces označován jako ekonomická transformace.*“⁹

5.1. Vývoj české ekonomiky po roce 1989

Jak již bylo uvedeno, po roce 1989 prošla česká ekonomika nejen reformou, ale přeměnou celkové struktury trhu z centrálně plánovaného na tržní. Jak uvádí Václav Klaus ve své knize “Ekonomie a ekonomika”, ekonomická stránka transformace k tržní ekonomice byla založena na:

- liberalizaci cen - půl století zamražených cen,
- liberalizaci zahraničního obchodu - blokáda mnohých zahraničních trhů,
- liberalizace vstupu na trh pro podniky soukromého sektoru.

Významným prvkem byla ale také samotná stabilizace české ekonomiky z makroekonomického pohledu doprovázená i změnou legislativního rámce (Klaus, 2006, s.117).

Vývoj české ekonomiky je v rámci této bakalářské práce vhodné analyzovat prostřednictvím základních makroekonomických ukazatelů týkajících se fiskální a monetární politiky. Vybranými ukazateli jsou:

- Vývoj tempa růstu reálného produktu (a poměr soukromého/veřejného sektoru),
- Roční míra inflace,
- Roční míra nezaměstnanosti,
- Státní dluh za jednotlivé roky.

V této práci byl vývoj ekonomiky rozdělen do jednotlivých etap a to na:

- Ekonomický vývoj ČR v letech 1989 – 1999,

---

⁹ KLAUS, Václav. *Ekonomie a ekonomika*, 2006, s.107

- Ekonomický vývoj ČR v letech 2000 – 2006,
- Ekonomický vývoj ČR v letech 2007 – 2009 (období krize).

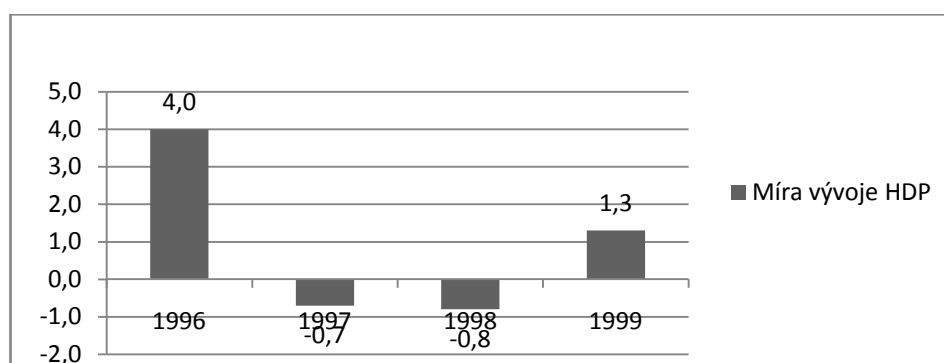
5.1.1. Vývoj ekonomiky od roku 1989 do roku 1999

Pro období 1989 až 1999 nejsou dostupné všechny ukazatele ve všech letech, zejména po roce 1989, v době nejužší transformace české ekonomiky. Vzhledem k tomuto procesu přeměny naší struktury na politické i ekonomické scéně lze předpokládat, že jak vláda, tak i centrální banka započaly své působení aplikací stabilizační politiky s postupným přechodem k expanzi.

5.1.1.1. Vývoj HDP mezi léty 1989 a 1999

Počátkem devadesátých let docházelo k prodeji původně státních tržních subjektů do soukromého vlastnictví, tedy k privatizaci. Na základě toho předpokládám, že se po roce 1989 u nás začal formovat soukromý trh s převisem poptávky nad nabídkou. Na základě toho začalo vznikat velké množství firem a podnikatelů, čímž došlo k růstu míry HDP. Zásahy centrální banky z roku 1996 se významně podepsaly na vývoji hrubého domácího produktu a uvrhly tak naši ekonomiku do recese. V roce 1999 se již začala česká ekonomika opět zahřívat a míra HDP začala mírně růst.

Graf 1: Vývoj HDP (stálé ceny) v letech 1996- 1999 v %

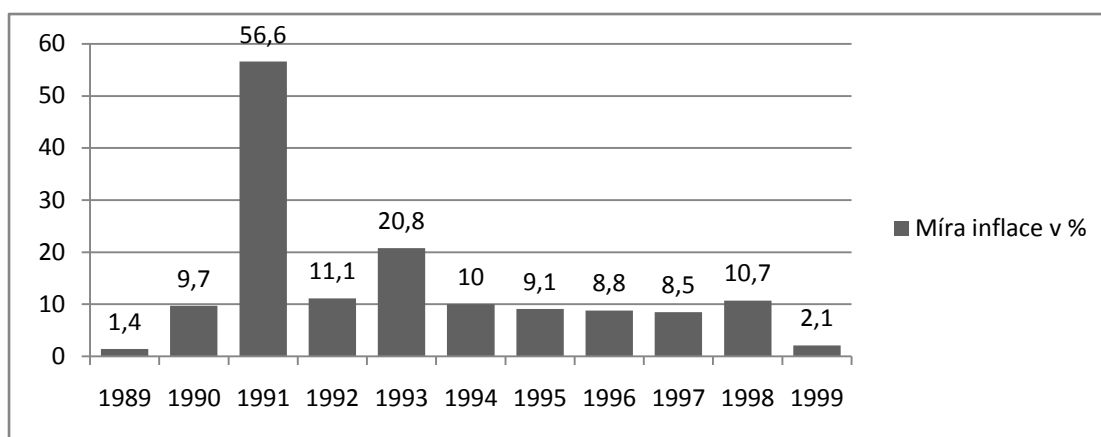
zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování

5.1.1.2. Vývoj míry inflace mezi léty 1989 a 1999

V prvním vymezeném období po roce 1989 je patrný prudký nárůst míry inflace a to zejména v letech 1990, 1991 a 1993. Jak je známo, inflace je dlouhodobý jev, a proto

se takový nárůst neudál v důsledku situací daných let, ale je spojen právě s celkovou přeměnou trhu a jeho systému. Zpočátku jsou patrné snahy o restriktivní udržení míry inflace na přijatelné hladině, což téměř celá 90. léta vycházelo. “V roce 1996 však Česká národní banka náhle změnila kurz měnové politiky směrem k větší restrikci.”¹⁰

Graf 2: Míra inflace v letech 1989 - 1999 v %

zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování

Česká národní banka setrvala v režimu fixního cenového kurzu a nereagovala adekvátně na příliv zahraničního krátkodobého kapitálu. V roce 1996 rozšířila flukтуаční pásmo až na hranici 15%, a o půl roku později zvýšila povinné minimální rezervy a úrokové sazby. Tím byla česká ekonomika značně ochlazená (Holman, 2000, s. 44).

V takové situaci je dle Holmana vhodné kombinovat *restriktivní rozpočtovou politiku s expanzivní měnovou politikou*, jelikož tato kombinace obou politik udrží *nízké úrokové sazby*. Na podzim roku 1997 ohlásila ČNB svou novou protiinflační strategii – bylo jí *inflační cílování*.

5.1.1.3. Vývoj státního dluhu 1989 až 1999

Státní dluh se od roku 1993 držel na stabilní schodkové hodnotě a až po krizi roku z 1996 se začal více prohlubovat. Stabilita byla dána tendencemi aktérů fiskální

¹⁰ Holman, R. *Tři roky od měnové krize*, s. 43

politiky o opatrný průběh transformace české ekonomiky. V poměru k HDP se státní dluh držel okolo hladiny 10 %, avšak postupem času začal narůstat v důsledku sociální politiky a celkového rozvoje, kde nebyly výdaje zcela pokryty.

5.1.1.4. Vývoj míry nezaměstnanosti v letech 1989 až 1999

Český statistický úřad poskytuje údaje o vývoji míry nezaměstnanosti až od roku 1993 a celkově je patrný stabilní vývoj do roku 1997, který byl zapříčiněn rozvojem soukromého sektoru, kdy se již začíná projevovat vnitrostátní recese zapříčiněná nevhodnou aplikací měnové politiky a nižší emisí peněz.

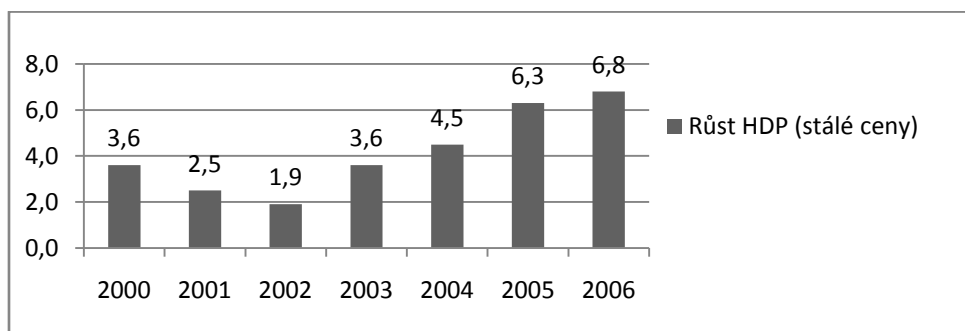
5.1.2. Vývoj ekonomiky od roku 2000 do roku 2006

V druhé etapě, mezi léty 2000 a 2006, pokračovalo inflační cílování České národní banky v úsilí o snížení míry inflace.

5.1.2.2. Vývoj tempa růstu reálného produktu mezi léty 2000 až 2006

Stejně jako další ukazatele národního hospodářství, byl i vývoj HDP ovlivněn nevhodnou aplikací monetární politiky v roce 1996. Stejně jako inflace se však i hrubý domácí produkt začal ozdravovat. V letech 2000 až 2002 je znatelný pokles tempa růstu reálného HDP naznačující restriktivní fiskální politiku. V následujících letech je již patrná expanze a stabilní růst HDP, stejně jako tomu bylo u úspěšné aplikace fiskální restrikce a snižování míry inflace.

Graf 3: Růst HDP (stálé ceny) v letech 2000 - 2006 v %

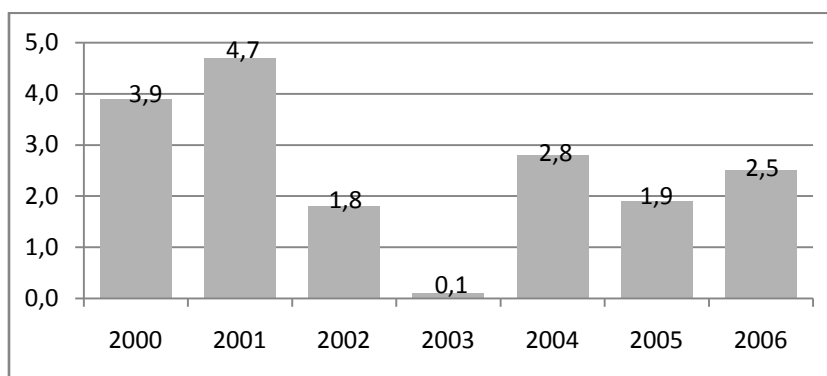
zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování

5.1.2.2. Vývoj míry inflace mezi léty 2000 a 2006

Centrální banka ustanovila po krizi z roku 1996 za svůj cíl inflační cílování. Průměrné hodnoty se v 90. letech pohybovaly okolo 10% a v následujícím období skutečně došlo ke snížení míry inflace, i když již skutečně na nízké hodnoty. Z toho lze usuzovat nepřesné nastavení inflačního cíle ještě stále se transformující ekonomiky. Cíl národní banky byl (zdroj: http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/cilovani.html):

- V roce 2000 : 3,5 - 5,5 % míry inflace,
- V roce 2001: 2 - 4 % míry inflace,
- V letech 2002 – 2005 bylo nastaveno pásmo začínající na 3 - 5 % v lednu 2002 a končící v prosinci 2005 na 2 - 4 % míry inflace,
- V roce 2005: 1 - 3 % míry inflace.

Graf 4: Míra inflace v letech 2000 - 2006 (v %)

zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování

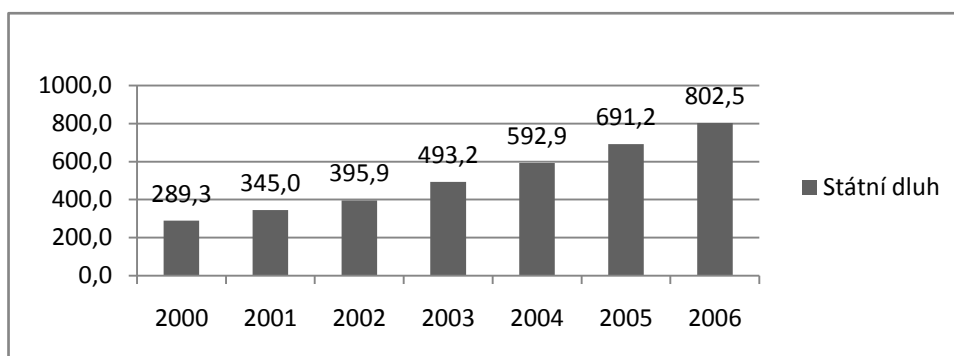
Pokud tedy porovnáme plán ČNB s realitou, je patrný nesoulad právě v letech 2002 a 2003, kdy dosáhla míra inflace hodnotu 0, 1%. ČNB usilovala o to, aby se skutečná hodnota inflace nelišila od cíle o více než jeden procentní bod na obě strany.

5.1.2.3. Vývoj státního dluhu mezi léty 2000 a 2006

Vzhledem k expanzivní politice a zdařilém růstu HDP, stabilní míře nezaměstnanosti a úspěšnému inflačnímu cílování, by mělo docházet i ke klesající tendenci navyšování státního dluhu. To se ale nestalo. Státní dluh v letech 2000 až 2006

pokračoval v tendenci růstu, což bylo mimojiné dáno i aplikací sociálně laděné ekonomiky a rostoucími výdaji veřejného sektoru, zejména v oblasti důchodů a sociálních dávek. Vzhledem k tomu, že nejsou patrná žádná zásadní záměrná opatření vlády, je zřejmé, že vývoj fiskální politiky byl ponechán na působení vestavěných stabilizátorů.

Graf 5: Státní dluh 2000 - 2006 v mld. Kč

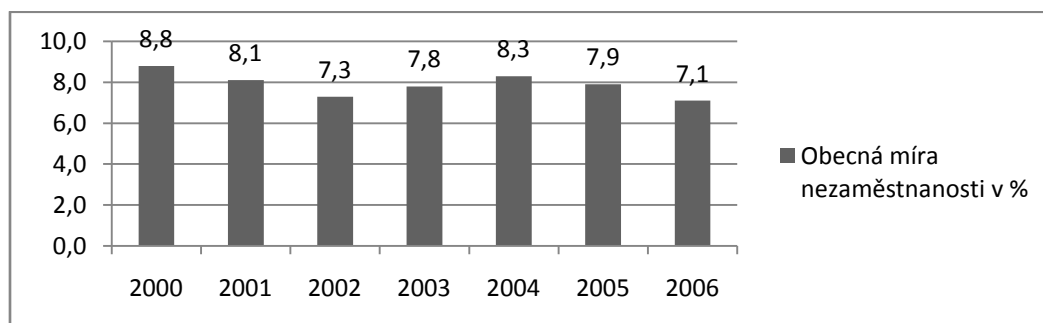

zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování

5.1.2.4. Vývoj míry nezaměstnanosti v letech 2000 až 2006

Po recesi kolem roku 1998 se míra nezaměstnanosti vystoupala až k hranici 9 %, tedy na dvojnásobek hodnot z počátku 90. let. Přestože míra růstu HDP ve sledovaném období nabrala růstový trend, míra nezaměstnanosti se již na původní nízké hodnoty nedostala, což může být dáno dokončujícím se období transformace ekonomiky a již vyvinutého soukromotržního mechanismu.

Graf 6: Obecná míra nezaměstnanosti v letech 2000 – 2006, v %,

zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování

5.1.3. Vývoj ekonomiky od roku 2007 do roku 2009

Finanční krize vypuknuvší v roce 2007 bývá označována za největší krizi od velké krize 30. let minulého století a ani Česká republika nezůstala netknutá, vzhledem ke globálnímu tržnímu propojení.

Finanční krize hypotečních trhů ve Spojených státech propukla 6. srpna 2007, kdy jeden z největších amerických nezávislých poskytovatelů půjček na koupi rodinných domů *American Home Mortgage* vyhlásil bankrot (Soros, 2010, s. 10). Krize zasáhla celý svět a v jednotlivých zemích se dopady lišily právě dle napojení na světovou, potažmo americkou ekonomiku.

Horkým tématem je bez debat to, zda nám existence nezávislé měny pomohla. Já osobně se přikláním na stranu, která tvrdí, že ano, jelikož nás tato měna do určité míry chrání před dopady a zároveň sama krize ukazuje nedokonalost evropského ekonomického systému. Zpět ale k průběhu krize. Bezprostředně v roce 2007 se zásadnější ovlivnění nekonalo, míra inflace vzrostla o tři desetiny procenta, a až v roce 2008 došlo k znatelnému nárůstu.

Nelze také opomenout vládní protikrizový balíček obsahující mimojiné podporu malého a středního podnikání či snížení pojištění.

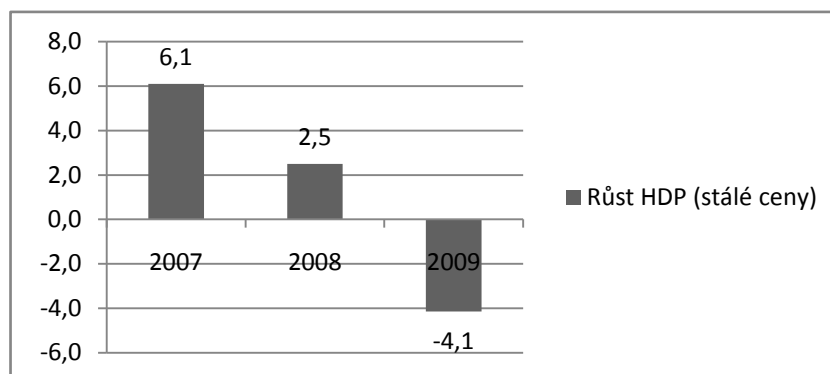
5.1.3.1. Vývoj HDP v letech 2007-2009

Centrální banka snižovala postupně diskontní sazbu z 2,5% v roce 2007 na 0,25 % na konci roku 2009 v rámci podpory trhu. I tak se ale nedařila podpora růstu HDP zcela, jelikož byl trh zasažen krizí a to zejména v sektorech zemědělství či automobilové produkce – tahouna naší ekonomiky. Tam konkrétně měla mladoboleslavská Škoda Auto rekordní prodeje v roce 2008. V roce 2009 expandovala do dalších zemí a s podporou šrotovného (v ostatních zemích) si své prodeje udržela.

S postupem času se ale finanční krize dostala i do jiných odvětví a HDP se v roce 2009 setkal se zápornou hodnotou. Je to dáno specifikem této krize, jelikož je, jak tvrdí Soros, přenositelná na další odvětví. Mimoto je zpomalení české ekonomiky dáno provázaností s evropskými a světovými trhy.

Graf 7: Vývoj HDP (stálé ceny) v letech 2007 - 2009 v %

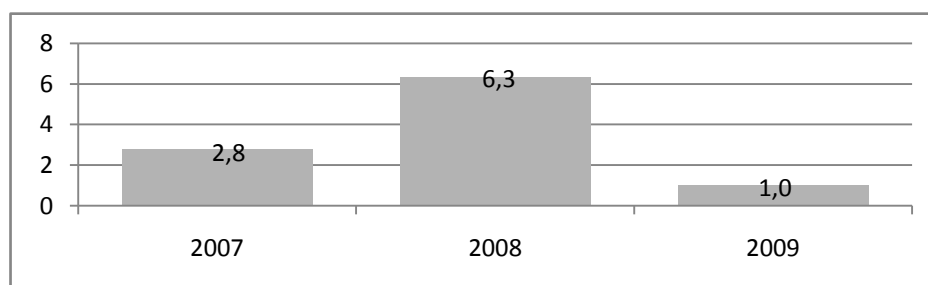

zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování

5.1.3.2. Vývoj míry inflace a státního schodku v letech 2007-2009

Vývoj míry inflace pokračoval v roce 2007 v trendu předchozích let a držel se v cílovaném pásmu ČNB, jelikož bylo pro tento rok nastaveno pásmo 2-4 %. To mělo dlouhodobě zajistit přiblížení se maastrichtskému kritériu pro přijetí eura. V roce 2008 již světová krize postupně dolehla i na Českou republiku a reálná míra inflace se vychýlila z cílovaného inflačního pásma.

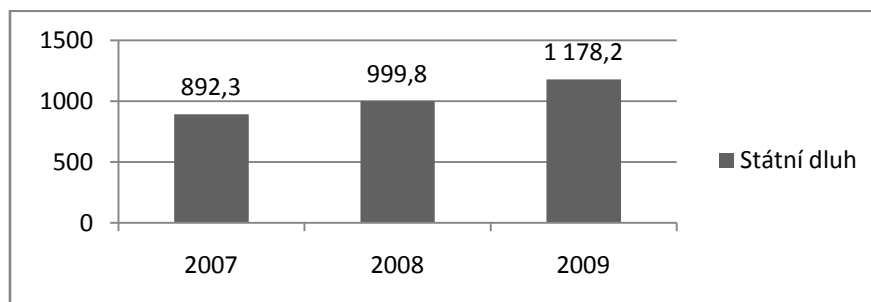
Graf 8: Míra inflace v letech 2007 - 2009 (v %)

zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování

Rozpor ale nastává na straně vládních výdajů, které je třeba snížit a zamezit tak schodkovému rozpočtu a narůstajícímu státnímu dluhu. Období finanční krize bylo provázeno velkými vládními výdaji, které těžce zatěžují naši ekonomiku. Vládní výdaje ovlivňují soukromou spotřebu a dochází k vytěsňovacímu efektu, jelikož růst vládních výdajů vede k růstu cen samotných. To je patrné z růstu míry inflace níže a zároveň je přímým důsledkem poklesu růstu HDP.

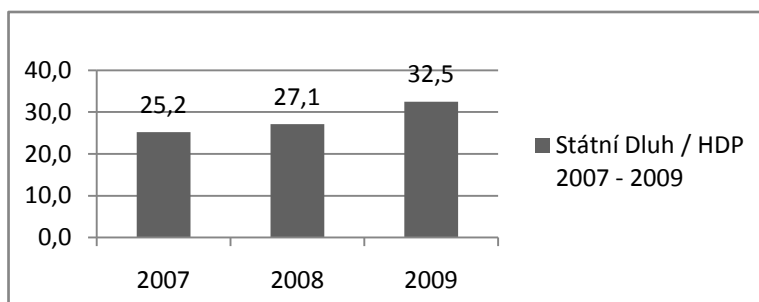
Graf 9: Státní dluh 2007 - 2009 v mld. Kč

Zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování

Z následující tabulky je patrný nárůst poměru státního dluhu na HDP, který v důsledku finanční krize rostl výrazným tempem. Přesto je třeba ale připomenout, že česká ekonomika nebyla zatížena takovými dopady jako jiné evropské státy.

Graf 10: Státní Dluh / HDP 2007 - 2009

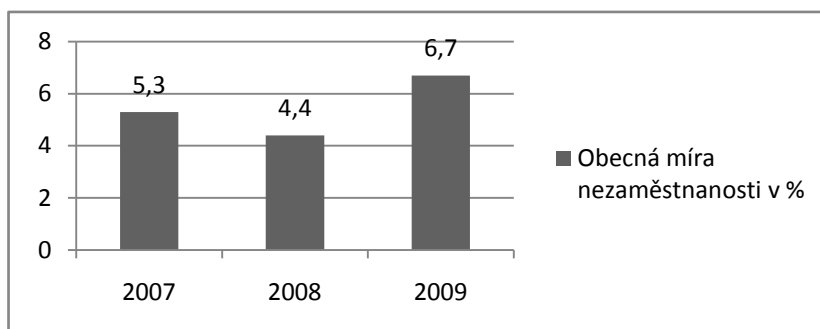

Zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování

5.1.3.3. Vývoj míry nezaměstnanosti v letech 2007-2009

S postupným prorůstáním vlivů finanční krize se soukromý trh pročistil a firmy či subjekty, které neměly stabilní postavení, padly. Avšak i podniky s výrazným postavením na trhu byly nuceny propustit část zaměstnanců, a tak míra nezaměstnanosti v České republice s postupem času stoupala. Přesto se tyto hodnoty nevyšplhaly na taková čísla jako jinde v Evropě.

Graf 11: Obecná míra nezaměstnanosti v %, 2007 - 2009

zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování

6. Ekonomie státu a možný vývoj fiskální a monetární politiky

V předchozí kapitole byl analyzován vývoj české ekonomiky od roku 1989 z pohledu zásadních makroekonomických veličin. Z jejich vývoje je patrná provázanost měřitelných ukazatelů a také to, jak různé úkony vlády či centrální banky ovlivňují ekonomiku samotnou.

Od roku 1989 nebyly měřeny všechny ukazatele, ale jejich vývoj se dá do roků, kde již byly hodnoty a míry naměřeny, odvodit. Česká ekonomika prošla transformací zejména v 90. letech a v roce 1996 byla znatelně zasažena nevhodnou či spíše nevhodnou reakcí centrální banky, kdy nereagovala adekvátně na příliv zahraničního krátkodobého kapitálu. Po stabilizaci v následujících letech došlo k hospodářskému rozkvětu v mnoha odvětvích naší ekonomiky. Tento stav probíhal až do roku 2007.

Nejzásadnější ekonomickou událostí se z dnešního pohledu jeví stále působící ekonomická krize propuknuvší v létě 2007, která se díky globálnímu provázání národních ekonomik rychle rozšířila ze Spojených států do celého světa. V závěsu po Spojených státech hlásili bankrot hypoteční makléři z Anglie a dalších zemí.

V České republice se krize projevila také, i když s určitým zpožděním v závislosti na odvětví. Vliv krize na českou ekonomiku je dán vysokou provázaností se zahraničními trhy. Vzhledem k jejich vývoji se zablokoval finanční systém a financování podniků se stalo značně složitým. Následně se zvyšovalo riziko znehodnocení investičního kapitálu. Došlo k růstu cen surovin, např. vzhledem k depreciaci dolaru výrazně stouply ceny ropy díky jejímu dolarovému cenění.

Tím rostly náklady firem, celkové zvýšení cenové hladiny a tedy i míry inflace. Česká národní banka se dostala do složité situace, jelikož aplikovaný režim cílování inflace bránil modifikaci úrokové míry ke zlepšení stavu finančních trhů. Zásadním dopadem finanční krize je ale snížení růstu HDP.

Zároveň je třeba zmínit, že díky finanční krizi zkrachovala řada podniků z rozličných odvětví. Tímto krokem se ale také trh oprostil od nefungujících podniků.

6.1. Možné stabilizační zásahy fiskální politiky

Stabilizace vývoje finanční krize je možná z pohledu vlády prostřednictvím rozpočtových opatření a modifikací daňového systému.

- Obecně lze volit mezi automatickými stabilizátory fungujícími samovolně po svém zavedení a odsouhlasení vládou. V České republice jsou jimi progresivní daň z příjmu, politika zaměstnanosti, subvence do odvětví či sociální transfery.
- Druhou variantou jsou jednorázová opatření, jejichž kladem je rychlost aplikace, záporem pak možné nevhodné nastavení a prohloubení krize.

Realizace modifikace automatických stabilizátorů by nebyla včasným zásahem vlády, a proto se jako vhodné nástroje jeví jednorázová opatření. Je ale třeba brát na zřetel, že reakce na finanční krizi se netýká pouze současného momentu, ale že představuje živnou půdu pro budoucí vývoj.

Za cíl lze považovat navrácení české ekonomiky k růstu produktu, tedy do fáze expanze v době před krizí. Následkem finanční krize u nás je pokles růstu míry HDP, růst míry nezaměstnanosti. Značný problém ale také představuje mnoho let narůstající státní deficit, narůstá i podíl státního dluhu na HDP. Naopak míra inflace se úspěšně drží v cílovaném pásmu, anebo jej překračuje jen o desetiny. Opatření tohoto ukazatele se ale týkají více centrální banky.

6.1.1. Podpora HDP

Podpora růstu míry HDP může být zprostředkována nejrůznějšími nástroji, jako jsou například úlevy na daních při pořízení vozů, příspěvek státu při koupi vozidla a sešrotování starého, tzv. šrotovné. Dále pak v případě snížení některých daní budou mít domácnosti více prostředků k uspokojení své poptávky a firmy na tuto poptávku mohou odpovědět nabídkou. Příhodné se jeví snížení daní přímých, tedy z příjmu ze závislé činnosti či z majetku. Rovněž snížení spotřebitelských daní by vedlo k růstu poptávky. Tím dojde k podpoře části obyvatelstva s největším postižením. Zde ale vyvstává druhý problém a to je schodek státního rozpočtu, který by se těmito opatřeními dále prohluboval. Snížení daní je možné trvale nebo na dobu několika let. Tím by bylo dosaženo ustálení fluktuací s postupným přechodem k vyšší dani.

6.1.2. Podpora nezaměstnanosti

Finanční krize se v české ekonomice promítla zejména na vývoji HDP a nárůstu míry nezaměstnanosti. Vláda by proto měla podporovat podniky, které při navýšení produkce vytvoří více pracovních pozic. Stejně tak by měla podporovat zahraniční investory na výstavbu závodů u nás. Příkladem mohou být automobilové továrny (např. Hyundai v Nošovicích). Dále může sama vytvářet pracovní místa, ale ve státní sféře se poslední roky setkáváme s trendem snižování stavů v rámci snižování schodku státního rozpočtu. Třetím bodem by měla být snaha vlády o podporu zlepšování kvalifikace nezaměstnaných v zájmu jejich uchycení na pracovním trhu.

6.1.3. Státní dluh

Státní dluh České republiky je problémem již řadu let, jelikož se státní deficit v české ekonomice výrazně prohlubuje od roku 2000. Ten navíc dále poroste v současné ekonomické krizi z důvodu aplikace restriktivních nástrojů k ozdravení české ekonomiky. Jedním z faktorů je i to, že kroky ke zlepšení stavu ekonomiky je třeba volit šetrně a únosně pro domácnosti, jelikož razantní kroky vyvolají nepokoje a stávkový. Volba úlev na daních či podpory jednotlivých sektorů musí být volena kompromisně v zájmu neprohlubování státního deficitu a výhledově bude nutné buď navýšit příjmy státního rozpočtu, anebo snížit výdaje.

Navýšení příjmů představuje vyšší daně a nevoli ze strany daňových poplatníků, snížení výdajů povede ke snížení domácího produktu. Pokud nedojde k růstu míry HDP, neporostou ani daňové příjmy. Růst státního dluhu pak bude stejný, nebudou ale prostředky na jeho krytí.

6.2. Možné stabilizační zásahy monetární politiky

Dalším, kdo může ovlivňovat chod ekonomiky, je centrální banka fungující jako kontrolní páka politiky fiskální. Centrální banka se může rozhodnout, zda bude ovlivňovat množství peněz v oběhu anebo zda se zaměří na úrokové míry. V případě stabilizace ekonomiky lze využít zejména nástrojů nepřímých, kterými jsou diskontní politika, povinné minimální rezervy či operace na volném trhu. Centrální banka tak při

svém rozhodování aplikuje nástroje expanzivní monetární politiky pro zlepšení stavu ostatních ekonomických ukazatelů, než je inflace. Ta zavedením této politiky poroste.

Při úvaze o změnách monetární politiky je třeba vzít v potaz vývoj ekonomiky do současnosti, jaké dopady měla krize od svého propuknutí. Dále je známo, že je třeba rozlišovat dlouhá a krátká období, a i z toho důvodu je třeba se vyvarovat populistických gest (to hrozí ale více v případě aplikaci fiskální politiky), která působí na první pohled jako správná reakce, v dlouhém časovém horizontu mohou mít ale katastrofální dopady.

6.2.1. Podpora růstu HDP

Monetárními opatřeními by v současné situaci mělo být vhodné používání standartních nástrojů vzhledem k tomu, že naše ekonomika nebyla zasažena tolik drastickým způsobem, jako jiné země. Zásadním problémem je ochlazení ekonomiky a pokles růstu vývoje míry HDP, proto by měla centrální banka podporovat růst spotřeby a investic. Toho může být dosaženo snížením repo sazby, tedy sazby, za kterou odkoupí komerční banky cenné papíry vydané ČNB s následným zpětným prodejem. Tím bude dosaženo zvýšení likvidity a podpory investic. Pro zajištění růstu míry HDP je třeba podporovat české firmy, mezi kterými je tahounem automobilka Škoda. Ta se významnou měrou podílí na exportu, který byl povzbuzen zavedením šrotovného v koncových zemích, jako je Německo.

6.2.2. Podpora míry nezaměstnanosti

Vývoj míry HDP je provázán také s mírou nezaměstnanosti. Její nárůst je dalším významným následkem finanční krize u nás. Můžeme tedy hovořit o cyklické nezaměstnanosti, jejíž míra stoupala a v současné době se pohybuje kolem 7,5%¹¹ (údaj za leden 2011). Centrální banka může podporovat snížení míry nezaměstnanosti skrze podporu růstu HDP.

---

¹¹ http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_m&lang=en

7. Závěr

Fiskální politika jakožto nástroj korigování národního hospodářství disponuje mocí ovlivňovat agregátní nabídku i poptávku prostřednictvím rozpočtové soustavy a daňového systému. Dosahuje toho aplikací vestavěných stabilizátorů, které mají výhodu rychlého působení, dále pak prostřednictvím jednorázových opatření. Ta je nutné volit opatrně, aby nedošlo k destabilizaci ekonomiky.

Fiskální politika je také volena na základě hospodářského vývoje. Pokud reálný produkt převyšuje produkt potenciální, aplikuje se fiskální ekonomika expanzivní. Ta se vyznačuje stimulací ekonomiky prostřednictvím navýšení státních výdajů s dopadem v růstu míry HDP a snižování míry nezaměstnanosti. Restriktivní fiskální politiku je možné aplikovat v případě volných výrobních zdrojů. Aplikace fiskální politiky má zásadní dopady v dlouhém časovém horizontu, restriktivní politika v něm působí deflačně.

Druhou oblastí teoretického rámce byla politika monetární, jež představuje aktivity centrální banky na poli národního hospodářství. V našem případě Česká národní banka zajišťuje funkci kotvy vlády a koriguje tak fiskální zásahy.

Milton Friedman vypracoval ve svém díle rozsáhlou anabázi kvantitativní teorie peněz, která tvrdí, že v případě změny peněžní zásoby se mění pouze cenová hladina a to v dlouhém období. Monetarismus tedy nabádá centrální banky k uvážlivé emisi peněz, jelikož historie v mnoha příkladech ukázala ničivé dopady propuknutí hyperinflace, jako tomu bylo v Německu či v Zimbabwe.

Dále byla představena expanzivní monetární politika aplikovaná za účelem depreciaace měnového kurzu. V dlouhodobém horizontu pak dochází k růstu inflace. Prostřednictvím restriktivní monetární politiky dochází k regulaci míry inflace skrz snížení povinných bankovních rezerv. Zavedením této politiky sníží centrální banka míru inflace, ale za cenu poklesu ostatních ekonomických ukazatelů.

V závěru teoretického rámce byla vymezena pravidla dlouhodobé měnové politiky, kterými jsou režim stabilního měnového kurzu, tedy držení kurzu měny v určitém pásmu, cílování peněžní zásoby, režim s implicitní nominální kotvou a inflační cílování aplikované Českou národní bankou.

Celý teoretický rámec byl zužitkován při analýze vývoje české ekonomiky založené na datech Českého statistického úřadu. Samotný vývoj české ekonomiky byl z pohledu fiskálního zaměřen zejména restriktivně s postupným přesunem k expanzi v druhém tisíciletí. Jako značné zatížení se také ukázal stále narůstající státní dluh. Dalekosáhlým problémem bylo nevhodné operování centrální banky v roce 1996 s následnou recesí, která zmrazila naši ekonomiku i na další roky. Následně se poté centrální banka uchýlila ke zdařilé aplikaci inflačního cílování. S počátkem nového tisíciletí se česká ekonomika dostala do fáze růstu, která byla narušena finanční krizí propuknuvší v roce 2007. Ta díky globální provázanosti trhů zasáhla i českou ekonomiku s následky v podobě poklesu růstu HDP a nárůstu nezaměstnanosti, naproti tomu míru inflace se vyjma roku 2008 dařilo držet v anebo poblíž cílového inflačního pásma. V porovnání s jinými evropskými i světovými státy byly dopady krize poměrně přijatelné. Zprvu nenápadným, nyní ale velice zřejmým problémem je prohlubující se schodek státního rozpočtu, který je brzdou aplikace protikrizových opatření.

Poslední kapitola byla zaměřena na možnou predikci vývoje a zásahů monetární i fiskální politiky. Za cíl lze považovat navrácení české ekonomiky k růstu produktu, tedy do fáze expanze v době před krizí. Podpora základního ukazatele růstu míry HDP vládou je možná skrze dočasné snížení daní či příspěvky při koupi nového vozu. Ze strany ČNB lze očekávat podporu růstu spotřeby a investic. Toho může být dosaženo snížením repo sazby, zvýšením likvidity a podpory investic. Pro zajištění růstu míry HDP je třeba podporovat české firmy, mezi kterými je tahounem automobilka Škoda. Ta se významnou měrou podílí na exportu, který byl povzbuzen zavedením šrotovného v koncových zemích, jako je Německo. S krizí rostoucí nezaměstnanost je možné korigovat díky podpoře rekvalifikace nezaměstnaných. Potenciál je v podpoře investic zahraničního kapitálu u nás, výstavby závodů a tím i tvorby pracovních míst. Významným problémem je také stále narůstající státní dluh. Pokud nedojde k růstu míry HDP, neporostou ani daňové příjmy a nevzniknou tak prostředky na jeho krytí, zatímco se bude dluh stejně vyvíjet.

Cílem této práce, stanoveným v úvodu, bylo teoretické vymezení fiskální a monetární politiky s následnou analýzou vývoje české ekonomiky a na základě ovlivňování jednotlivých procesů predikce možného budoucího vývoje. Toho bylo dosaženo se zjištěním, že úspěšné provádění národní ekonomiky lze opřít pouze o efektivní a transparentní aplikaci fiskálních a monetárních nástrojů s orientací na stabilní vývoj.

8. Seznam použitých zdrojů:

1. BRČÁK, J., SEKERKA, B. *Makroekonomie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2010. 292 s. ISBN 978-80-7380-245-5.
2. BŘICHÁČEK, T. *Daňová harmonizace v EU versus svoboda a demokracie*. *EU portál* [online]. 24.4.2007. Dostupný z WWW: <<http://www.euportal.cz/ShowArticle.aspx?ArtId=1480>>.
3. Cílování inflace v ČR. *ČNB* [online]. 2010, Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/cilovani.html>.
4. Cílování inflace v České republice. *Dokumenty ČNB* [online]. 1999. Dostupný z WWW: <<http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/faq/inflace.pdf>>.
5. ČIŽÍK, V. *Rovná daň v teorii a praxi*. Ministerstvo financí ČR 2008. K dispozici také elektronicky na http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Rovna_dan_v_teorii_a_praxi_pdf.pdf
6. David Ricardo. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 2001, last modified on 2011 [cit. 2011-03-06]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/David_Ricardo>.
7. HAYEK, F.A. *Soukromé peníze: Potřebujeme centrální banku?*. MegaPrint Praha, 1999. ISBN 80-902701-1-5.
8. HEILBRONER, R. *Adam Smith*. *Encyclopaedia Britannica* [online]. 2010, Dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/549630/Adam-Smith>>.
9. HOLMAN, R. *Makroekonomie - středně pokročilý kurz*. Praha: C.H. Beck, 2004. 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
10. HOLMAN, R. *Tři roky od měnové krize*. Praha: CEP, 2000. 87 s. ISBN 80-902795-3-8.
11. John Maynard Keynes. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 2002, last modified on 2011 [cit. 2011-03-06]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/John_Maynard_Keynes>.
12. John Muth. In *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 2005, last modified on 2008 [cit. 2011-03-06]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/John_Muth>.

13. KLAUS, V. *Ekonomie a ekonomika*. Praha: Knižní klub, 2006 . 352 s. ISBN 80-242-1745-7.
14. KLAUS, V. *Ekonomická věda a ekonomická reforma*, Praha: Gennex 1991. 240 s. ISBN 80-900626-1-X.
15. KLAUS, V. *Uvažujme o státním rozpočtu trochu seriózně. MF Dnes* [online]. 26. 10. 2000. Dostupný z WWW: <<http://www.klaus.cz/clanky/2314>>.
16. KLÍMA, J. *Makroekonomie*. Praha: Alfa Publishing, 2006. ISBN 80-86851-27-3.
17. KRATOCHVÍL, L. *Zimbabwe uvede do oběhu stomiliardovou bankovku. IDnes.cz* [online]. 19. července 2008. Dostupný z WWW: <http://ekonomika.idnes.cz/zimbabwe-uvede-do-obehu-stomiliardovou-bankovku-f6z-/eko-zahranicni.aspx?c=A080719_190846_eko-zahranicni_klu>.
18. KROUPA, J. *Léta totality (1948 - 1989)* [online] : MFČR, 2005. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Leta_totality_1948-1989.pdf>.
19. Leon Walras. *Economyprofessor* [online]. 2004. Dostupný z WWW: <<http://www.economyprofessor.com/theorists/leonwalras.php>>.
20. MANKIWI, N.G. *Zásady ekonomie*. Praha: Grada Publishing, 1999. 763 s. ISBN 80-7169-891-1.
21. Měnověpolitické nástroje. ČNB [online]. 2010. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/mp_nastroje/index.html#pmr>.
22. Robert E. Hall biography. *Stanford University* [online]. 2011. Dostupný z WWW: <<http://www.stanford.edu/~rehall/>>.
23. RUSMICOVÁ, L., SOUKUP, J. *Makroekonomie – základní kurz*. 4. vyd. Melandrium, 1997. 167 s. ISBN 80-901801-8-3.
24. SAMUELSON, P.A., NORDHAUS, W.D. *Ekonomie*. Praha: NS Svoboda, 2007. 775 s. ISBN 978-80-205-0590-3.
25. SOROS, G. *Nové paradigma pro finanční trhy*. Praha: ELK, 2009. 144 s. ISBN 978-80-86316-82-6.

9. Přílohy

9.1. Seznam grafů

1. Graf 1: Vývoj HDP (stálé ceny) v letech 1996- 1999 v %, zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování
2. Graf 2: Míra inflace v letech 1989 - 1999 v %, zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování
3. Graf 3: Růst HDP (stálé ceny) v letech 2000 - 2006 v %, zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování
5. Graf 4: Míra inflace v letech 2000 - 2006 (v %), zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování
6. Graf 5: Státní dluh 2000 - 2006 v mld. Kč, zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování
7. Graf 6: Obecná míra nezaměstnanosti v letech 2000 – 2006 v %, zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování
8. Graf 7: Vývoj HDP (stálé ceny) v letech 2007 - 2009 v %, zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování
9. Graf 8: Míra inflace v letech 2007 - 2009 (v %), zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování
10. Graf 9: Státní dluh 2007 - 2009 v mld. Kč, zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování
11. Graf 10: Státní Dluh / HDP 2007 – 2009, zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování
12. Graf 11: Obecná míra nezaměstnanosti v %, 2007 - 2009 , zdroj dat: www.czso.cz, vlastní zpracování